

ปัญญาสาตก

ภาคที่ ๑

สมุททโมสชาตก กับ สุนชาตก

บุตรและธิดา

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางไห้ วัฏฏะสิงห์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๓๓ กรกฎาคม ๒๕๐๔

จะให้หนังสือซึ่งแต่งนั้นเป็นหลักฐานมั่นคง ด้วยเป็นภาษาเดียวกับพระไตร
ปิฎก แต่หนังสือบัญญัติชาติกันเห็นจะแต่งในตอนปลายสมัยทกถาวมา
เพราะความรูภาษามคธุกรามองไม่ถึงหนังสือแต่งช่นก่อน

หนังสือบัญญัติชาติกันฉบับเดิมเป็นคัมภีรถาน จำนวนรวม
๕๐ ผูกด้วยกัน เคยจนเห็นจะมีอยู่ในประเทศสยาม กบตเมืองหลวงพระ
บางแคะทกรุงกมพูชา ตอนหาไม่ มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้ฉบับไป
ถึงเมืองพม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า "เซียงใหม่บัณฑิต" แต่พระเจ้า
แผ่นดินพม่าองค์โตองค์หนึ่งดำรัสว่า เป็นหนังสือแต่งปลอมพระพุททวจนะ
ตั้งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงมีแต่หนังสือบัญญัติชาติกเหลืออยู่ คำที่
คิดว่าแต่งปลอมพระพุททวจนะนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์นั้นหลง
เชื่อว่าหนังสือนิบาตชาติก หรือ ที่เราเรียกกันในภาษาไทยว่า "เรื่องพระเจ้า
ห้าร้อยห้าสิบชาติ" เป็นพระพุททวจนะ ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความจริง
เป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราช
วิจารณ์ไว้ในพระราชนิพนธ์คำนำหนังสือนิบาตชาติกภาคต้น ซึ่งโปรด
ให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่องนิบาตชาติกนั้นคงเป็นนิทานที่เล่ากันใน
พื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลชานาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตั้งสอนเวไนย
สัตว์ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแต่งเป็นอุปมาในพระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ก็
ธรรมดาในเรื่องนิทานย่อมต้องมีจุดและตัว ตัวดีจะเป็นคนก็ตามจะ
เป็นสัตว์เดียรจฉานก็ตาม ย่อมเรียกว่า "มหาสัตว์" มาเกิดสมมติ
ขึ้นต่อภายหลังพระพุทธกาล ว่ามหาสัตว์ในเรื่องชาติกนั้น คือพระพุทธเจ้า
ในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมาคบบแต่จะร้อยกรของพระไตรปิฎกกันในชั้นหลัง ๆ
ผู้แต่งประสงค์จะปลุกศรัทธาให้มั่นคงตามความเชื่อถือของตน จึงแต่ง

ประชุมชาติก ประหนึ่งว่าพระพุทธองค์ได้ทรงแต่งตั้งไว้ชัดเจน ว่ามหาสัตว์
 หนึ่ง ๆ มาเกิดเป็นพระพุทธองค์ และบุคคลหรือสัตว์อื่น ๆ มาเป็นผู้นับนุ
 ในปัจจุบันชาติ รูปเรื่องชาติกจึงเป็นเช่นปรากฏอยู่ในหนังสือนิบาตชาติก
 เพราะความเป็นดังอธิบายมานี้ ที่พระสังฆราชเวียงใหม่เอานิทานในพื้นเมือง
 แต่งเป็นชาติก เป็นแต่แต่งตามแบบหนังสือเก่า ซึ่งพระคณกรจนจารย์
 ได้แต่งมาแต่ปางก่อน หาได้ตั้งใจจะหุดอกดวงผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็นพระพุท
 วจนะไม่ พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเข้าพระทัยหลงไปเอง

คณฉบับหนังสือบัญญัติชาติกที่มีอยู่ในสยามประเทศนี้ ไม่มีครบ
 บริบูรณ์ ณ แห่งใด ๆ มาช้านาน แม้หนังสือฉบับหอหลวงซึ่งได้มาไว้
 ในหอพระสมุดสำหรับพระนครก็ไม่มีครบบริบูรณ์ กรรมการหอพระสมุดฯ
 ได้พยายามค้นหาฉบับที่ขาดมาหลายปี ไปได้ฉบับมาแต่ตัวครึ่งข้าง ได้
 มาแต่ตัวครึ่งข้าง เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มาจากวัดปทุมคงคาอีกตอนหนึ่ง รวม
 รวมกันเข้าจึงได้ฉบับครบบริบูรณ์เมื่อใน พ.ศ. ๒๔๖๖ การที่จะพิมพ์
 หนังสือบัญญัติชาติก เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
 พระสุมมตอมรพันธุ์ เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีหอพระสมุด
 สำหรับพระนคร ได้ทรงพระอุทิศสำหระแปลเรื่องสมุททโชต อันเป็นนิทาน
 เรื่องบัญญัติชาติกไว้เรื่องหนึ่ง แต่เข้าใจว่าคงจะเป็นเพราะเมื่อทรงแปล
 แล้วจึงทราบว่า คณฉบับหนังสือบัญญัติชาติกที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ
 บกพร่อง ไม่สามารถจะพิมพ์ให้ตลอดเรื่องได้ ในสมัยนั้นจึงได้ทรงยังอยู่
 เพียงนั้น ครั้นมาเริ่มพิมพ์บัญญัติชาติก จึงได้เอาเรื่องสมุททโชต ซึ่ง
 กรมพระสุมมตอมรพันธุ์ ได้ทรงแปลไว้มาพิมพ์เป็นเรื่องต้นในสมุดเล่มนี้ ได้

แก้ไขบ้างเล็กน้อย เช่น เพิ่มเติมคาถาดลงให้เป็นรูปเดียวกับนิบาตชาดก
ซึ่งหอพระสมุดฯ ได้พิมพ์นั้นเป็นต้นมา

นิทานในปัญญาชาดก เป็นนิทานที่ไทยเรารักนอญุ่ชมทราบหลาย
เรื่อง เช่น เรื่องสมุททโมด เรื่องพระสุชนนางมโนहरา เรื่องตั้งขทอง
เรื่องพระรถเสน และเรื่องคาวเป็นต้น การที่เขาหนังสือปัญญาชาดกมา
แปลพิมพ์ในครั้งนั้น จะเป็นประโยชน์ต่อบรรดาให้รู้วาทานเหตุนั้นเรื่อง
ที่เขาเล่ากันแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เขามาแต่งเป็น โศดงฉันท์ และบท
ตะลอน เขามาแก้ไขได้อย่างใดบ้าง และให้รู้เรื่องนิทานเก่าแก่ของ
ประเทศนั้น ซึ่งมีได้ปรากฏในท่อนนอกหลายเรื่อง จึงเชื่อว่าหนังสือ
ปัญญาชาดกจะเป็นของที่พอใจนักเรียนทั้งปวง ”

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทานกิจ ที่เจ้าภาพ
ได้บำเพ็ญอุทิศ ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือออกแจกจ่ายเป็นวิถียาทาน
ชอกุศลตงปวงนงเป็นปัจจัยตลบันชาติให้ นางให้ วัฏฐะสิงห์ ได้ประดับ
อิฐคุณมณูญผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ ทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๑ กรกฎาคม ๒๕๐๕

คุณแม่ไ้ วัฏฐะสิงห์

TUDC

ชาติ ๓ ๐8/04/2563 กนยายน ๒๕๓๐
มรณะ ๓๕ กรกฎาคม ๒๕๐๕

ไว้อาลัยแก่คุณแม่

คุณแม่ให้ วัฏฐะสิงห์ เกิดเมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐ ที่
บ้านหน้าวัดมณีมาวาส ถนนนางงาม ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัด
สงขลา เป็นบุตรนายแสง และนางเมตตา สัจจภาพนธ์ มีน้องที่ยังคงมี
ชีวิตอยู่เพียงคนเดียว คือ นางมนต์เนติ (คำ เครือตราฐ) เมื่อถึงอายุอัน
สมควรมีเรือน ได้ทำการสมรสกับคุณพ่อ คือ นายชวน วัฏฐะสิงห์ มี
บุตรธิดาด้วยกัน ๕ คน ชูศรีรัฐภูมิวิจารณ์, นางเคียง ชาระวานิช,
นายปรีชา วัฏฐะสิงห์ และนางสาวมิ่งกานจน์ วัฏฐะสิงห์

คุณแม่ให้ เกิดในตระกูลคนวัด มีจิตเป็นกุศลตลอดมา ถือศีล ๕
เป็นนิจศีล และถือศีล ๘ ในวันอุโบสถเสมอมา โดยมีได้ชาติเคยก็ว่าได้
ไม่ยอมฆ่าสัตว์ตัดชีวิต แม่ตัวขุ่นแหว่งและตัวเรือดซึ่งมาเกาะกักก็ไม่ทำ เมื่อ
ถูก ๆ ยังเป็นเด็ก เคยเห็นคุณแม่ช่วยเขี่ยมดซึ่งตกลงไปในน้ำ คุณแม่
ทำบุญตักบาตรเป็นประจำ เมื่อป่วยหนักมักจะเพ้อถามว่าสว่างหรือยัง
เกรงจะไม่ทันพระมาบิณฑบาต ท่านยังเป็นโยมอุปัฏฐากวัดมณีมาวาส
ชอบทำบุญ ผู้ใดบอกบุญอะไร เป็นช่วยทั้งนั้นไม่เคยขัด ในชีวิตบั้นปลาย
นี้ มีสิ่ง ๆ นอกจากไปวัดฟังธรรมและทำบุญในวันสำคัญของพระพุทธ-
ศาสนาแล้ว ก็คิดแต่เรื่องจะทอดกฐินวัดไหน จะบวชใครได้บ้าง

คุณแม่ให้ ได้อบรมลูก ๆ ให้เคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามหลักพระ

พุทธศาสดาและดั่งเดิมให้ดู ๆ ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ อุปการคุณ
ของคุณแม่ได้ตราตรึงอยู่ในจิตใจของดู ๆ โดยไม่มีวันลืม

คุณแม่ให้ เคยป่วยเป็นโรคมะเร็งที่มดลูก เมื่อสิงหาคม พ.ศ.
๒๕๕๒ ได้รับการเยียวยารักษาจากนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่กรุงเทพ ฯ จน
หายป่วย ดู ๆ พากันดีใจมาก ครั้นมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คุณแม่เริ่ม
มีอาการป่วยกระเสาะกระแสะ ร่างกายอ่อนแอตงมากและเกิดเป็นข้อ
กระดูกชนค่วย ดู ๆ ได้ช่วยกันอ่อนนวดนวดหลายครั้งหลายหนให้มาทำการ
ดอกตาทกรุงเทพ ฯ คุณแม่เคยอ่อนนวดไม่ได้ก็เคยมาดอกตาทโรงพยาบาล
ศิริราช เมื่อเดือนพฤษภาคมปี เป็นที่เรียบร้อย ขณะเตรียมตัวจะ
กตบ้าน เกิดล้มป่วยลงอย่างกระทันหัน เมื่อวันจันทร์ที่ ๓๐ กรกฎาคม
๒๕๐๔ มีไข้สูงมาก หลาน ๆ ซึ่งเป็นนายแพทย์ รวม ๕ คน ได้ช่วยกัน
พยาบาลรักษา ปรากฏในที่สุดว่า คุณแม่เป็นมะเร็งที่ตับ ผู้ที่มีความสามารถ
ของหมอที่จะช่วยได้ คุณแม่ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันเสาร์ที่ ๓๕ กรกฎาคม
๒๕๐๔ เวลา ๑๒.๓๐ น. รวมอายุได้ ๗๔ ปี ยิ่งความเศร้าสุดใจแก่
บรรดาลูกหลานและญาติ ๆ อย่างใหญ่หลวง

ด้วยคุณงามความดีตลอดชีวิตของคุณแม่ตั้งแต่วันแล้ว ดู ๆ มี
ใจว่าคุณแม่ได้จากพวกเราไปสู่สุคติในสัปดาห์ที่แล้ว อย่างไรก็ตาม ดู ๆ
ก็อดที่จะเศร้าใจและอาลัยรักในคุณแม่ไม่ได้ จึงได้เขียนคำไว้อาลัยนพน
โดยบริสุทธิ์ใจจริง ๆ ชาติหน้าขอให้ได้เป็นแม่เป็นลูกกันอีก.

จากลูก ๆ ของคุณแม่

บัญญัติชาดก

๑. สมุททโมสถชาดก

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงแปล

นมสฺสิตฺวา ตีโลกคฺคํ	ภวภวกรํ นุทํ
สํมณฺจตุตฺตมํ เสณฺจํ	ปวกฺขามิ ปกรณํ
ปณฺณาสชาตกํ นาม	วุจฺจมานํ อเสสโต

(ในบัญญัติชาดกนี้ พระคัมภีร์จนาจารย์ผู้แต่งพระคัมภีร์ กถาว
คำประณามพระรัตนตรัยไว้ในเบื้องต้นว่า) ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการองค์
สมเด็จพระสัมพันธวงศ์ญาณบรมครูเจ้า ผู้ทรงพระเดชพระคุณอันประเสริฐปรากฏ
ในไตรภพ อนึ่งขอขอบน้อมคุณพระนพโลกุตระธรรม อันชักนำผู้ปฏิบัติ
ให้ข้ามพ้นจากความทุกข์ในภพน้อยใหญ่ แดขอขอบนอบคุณพระสงฆ์
องค์พระอริยเจ้าผู้ทรงพระคุณอันอุดม ด้วยอำนาจรัตนตยาธิคุณอดุทย-
ภาพนั้น ขอจงบอingkนอุบถวันตรายทั้งปวง อย่าให้มีมาบทาข้าพเจ้าผู้
จะรจนาคัมภีร์พระบัญญัติชาดก โดยสุจริตมัยญาณตั้งแต่ต้นจนจบด้าน
กาดจบพระคัมภีร์นั้นเกิด

พระคัมภีร์จนาจารย์ถวายนมัสการพระไตรรัตนเดรัจฉาเดวั จึงนำ
เรื่องนิทานต่าง ๆ มาแสดงไว้ในคัมภีร์บัญญัติชาดก มีเรื่องราวซึ่งจะ
กล่าวต่อไป

สมุทฺทโฆโสติ นามเณตฺติ อิทํ สตฺถา สวตฺถึ อฺปนีสฺสาย
 เชตวนเ วิหรนฺโต ยโสธราเทวี อารพฺภ กเถสิ.

สตฺถา ตมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อเสด็จดำรัวยุทธวิริยาบถ
 อยู่ ณ พระเชตวัน อาศรัยเมืองสาวัตถีเป็นที่ โคจรสถานทรงบิณฑบาต
 อารพฺภ ทรงพระปรารภพระนางพิมพายโสธรา ให้เป็นเทศนานุบัติเหตุ
 กเถสิ จึงตรัสเทศนามุทฺทโฆสชาตกให้เป็นผล อันพระสังคตีกาจารย์
 กำหนดโดยพระบาลีว่า สมุทฺทโฆโสติ นามเณ เปนอาทิ

อถกทิวสมฺหิ แท้จริง วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมกันในธรรม-
 สังฆาคาธา ตั้งต้นทนายถึงเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จเสด็จราชสมบัติ เพื่อ
 จะใคร่ได้พระนางพิมพายโสธราว่า คุณกรอาดูได้ทั้งหลาย องค์สมเด็จพระ
 บรมศาสดาจารย์เจ้าของเราทั้งหลาย พระองค์ทรงเสด็จเสด็จราชสมบัติเสด็จไป
 ดูพระนครอื่น แล้วทรงแสดงศีลปศาสตราดำคณฺถถึง ๖๔ อย่าง จึงได้พระนาง
 พิมพา

ฝ่ายองค์สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ทรงตั้งค้ำขาของพระสังฆทั้งปวง
 นั้นด้วยทิพยโศตญาณ จึงเสด็จจากพระคันชุกฺกุไปดูที่ประชุม ทรงประทับ
 ณ ธรรมาสน์สถิตตรินามมัย เปล่งพระสุรเสียงเพียงคังว่าเสียงแห่งท้าว
 มหาพรหมค้ำวธกามพระสังฆถึงเหตุที่ประชุมตั้งต้นทนายกัน พระสังฆ
 กราบทูลเรื่องทกถาถาแมนให้ทรงทราบทุกประการ ตมเด็จพระพิชิตมาร
 จึงตรัสว่า ตถาคตจะไต่เสด็จเสด็จราชสมบัติตามารดาแลตราชสมบัติเพื่อพิมพา
 แล้วไปดูพระนครอื่นในปัจจุบันชาตินี้ก็หาไม่ แม้ในชาติหนหลังก็ได้เสด็จ

สมุททโมสชาตก

พระราชบิดามารดาแต่ราชสมบัติไปสู่พระนครอื่น เพื่อประโยชน์แก่พิมพ์
กัม ตรีศแทนแดงทรงพระศุภนิภาพ พระตั้งมีทงปวงจะใคร่ทราบเรื่อง
อนันต์แดงแต่ปางหลัง จึงกราบทูลอาราธนาองค์สมเด็จพระเจ้าตากสิน
เรื่องอนันต์แดงแต่เห็นหลังมาแต่คงว่า

อดีเต ภิกขเว กาสีกรณฐะ ชนปเท พุรหุมปุริ นาม อโหสิ
๗ ล ๗ ในกาดปางหลัง ครองพระเจ้าอินททศเดวราชสมบัติในพรหม
บุรนคร มีพระอรรคมเหษีทรงพระนามว่าพระนางเทพธิดา ครองนั้นพระ
โพธิสัตว์จุติจากดุสิตพิภพ ตงสู่พระกรรม์พระนางเทพธิดา เมื่อเวดา
ประสูติเกิดอศักรรมมีเดียงตนทง โลก เพราะฉนั้นจึงได้ถวายนามพระ
โพธิสัตว์ว่า สมุททโมสราชกุมาร เมื่อพระโพธิสัตว์พระชันษาได้ ๑๖ ปี
มีพระกายงามไธภา และได้ทรงศึกษาศิลปศาสตร์รูปร่างหน้าตา
กิตติศัพท์แผ่ซ่านทุกไปทั่วโลก

ก็แหดะในกาดนั้น มีกระษัตริย์ออกพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า
พระเจ้าตรีวิธหะนครคุต ครองรัชมบูรขานี้ พระมเหษีทรงพระนามว่า กนกวัตติ
มีพระราชธิดาองค์หนึ่งพระนามว่าอินทุมัตติราชกุมารี พระรูปโฉมงามไธภา
พร้อมอาจารย์มารยาท พระราชธิดานั้นได้ทราบข่าวที่ภาว่าพระโพธิสัตว์
งามนักก็ทรงกระตั้นจะใคร่เห็นพระโพธิสัตว์อยู่ทุกวันทุกเวดา

อนึ่งพระเจ้าตรีวิธหะนครคุตให้สร้างศาลเทพารักษ์เป็นหลังเมืองไว้แห่ง
หนึ่งททามกตางพระนคร ถึงวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ก็เสด็จไปกระทำ

ปัญญาสาตก

ตั้งการบูชาทุกวัน ส่วนพระราชธิดาเมื่อจะเสด็จไปกระทำสักการบูชาเจ้า
 หล็กเมืองนั้น ก็ประทับพระองค์ทรงเครื่องแล้วเสด็จทรงวอทองแฉดล้อม
 ด้วยหญิงบริวารประมาณหมื่นสองพัน ก็นพระกตสันต์ชาวพร้อมทั้ง
 เครื่องประโคมเสด็จไปสู่ศาลเทพารักษ์นั้น เวียนตามรอบแล้วเสด็จเข้า
 ไปในศาลคำนับบูชาแล้วตั้งความอธิษฐานเป็นพระคาถาว่า

สมุทฺทโมโสติ นามเน	ราชปุตฺโต มหิตฺธิโก
ผริตฺวา ปถวี สพฺพํ	ยสํ ตสฺส มโนหรํ
สเจ มหิตฺธิโก อาสี	เทวปุเร มโนรณํ
ตํ ลภิตฺวา นรवरํ	กโรมิ ตว ปุชิตํ

ความว่า พระราชบุตรผู้มีนามว่าสมุทฺทโมโส อันมีมหิตฺธิฤทธิแม่ไป
 ทิวปถพิมณฑล มีพระยศอันยังพระกรรมดให้ยินดีปรีดา ถ้าข้าพเจ้าได้
 พระสมุทฺทโมโสพระองค์นั้นเป็นพระภักศดา สมดังความปราถนาแล้วจัก
 กระทำสักการบูชาแก่ท่านให้ยิ่งกว่านี้

พระราชธิดาบนเทวดาแล้วเสด็จกลับ แต่ในดวงจิตให้คิดรำพึงถึง
 พระโพธิสัตว์อยู่เสมอ

ก็เหตุนั้น มีพราหมณ์ชาวเมืองรัมมบูรนคร ๕ คน เทยว
 ไปจนถึงพรหมบูรนครราชธานี ขณะนั้นพระโพธิสัตว์เสด็จประทับในภาย
 ไต้เศวตฉัตรเหนือคอคชฉัตร พร้อมด้วยจตุรงคเสนาแฉดเครื่องประโคม
 แฉดล้อมเป็นบริวาร เสด็จไปสู่พระราชอุทยาน งามปานประหนึ่งว่าองค์
 อมรินทร์อันแวดล้อมด้วยหมู่เทวดาเสด็จไปสู่สวนสวรรค์

สมุททโมสชาดก

ฝ่ายพราหมณ์ทั้ง ๕ นั้น ครั้นเห็นพระโพธิสัตว์ ก็พากันโสมนัส
ชมพระบารมีแก้วรืองดวายเป็นมงคลด้วยดีดัง พระโพธิสัตว์ได้ทรง
ฟังจึงตรัสถามพราหมณ์ทั้งปวงนั้น ด้วยสารพระคาถาว่า

กุกโต นุ กจฺฉถ โว พฺราหฺมณา กิลนฺตฺรฺรูปา
กิสฺสา ทฺพฺพลา อากนฺตฺวา กิการณา เม ตมตฺถิ
มยฺหิ พฺรุถ ปุจฺฉามิ เต พฺราหฺมणे เวทปารคฺคู

ความว่า ท่านทั้งหลายมีกายอันชุกต่าลำบากเพราะความทุกข์ยาก
มาในมรรคา ท่านมาจากพระนครชื่อไร และมีกิจธุระเป็นไฉนจึงได้มาสู่
ประเทศนี้

พราหมณ์ทั้ง ๕ ได้รับสั่งถาม จึงทูลความเป็นพระคาถาว่า

มยฺ สพฺเพ มหาราช รมฺมปุเร มโนรมเ
ตโต อากมา สพฺพมฺหา ลกฺขณนฺเตว ปสฺสิตฺตุ

ความว่า ข้าแต่มหาราชา ข้าพระองค์ทั้งปวงอยู่ในรั้วมบุรนคร
ได้ฟังเขาเล่าๆกัน จึงพากันมาจากรั้วมบุรนคร เพื่อชมพระรูปพระโฉม
พรรณดรรพางค์ของพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระโพธิสัตว์จึงชวนพราหมณ์ทั้ง ๕ ไปสู่สวนอุทยาน ทรงเดิน

ตำราญแล้วพักอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง จึงตรัสถามพราหมณ์ทั้ง ๕ คนนั้น
ว่ารั้วมบุรนครมีความแปลกปลาดอย่างไรบ้าง พราหมณ์ทั้ง ๕ ทูลว่า
พระเจ้าลี้รีดีหะนรคฺตซึ่งครองรั้วมบุรนคร พระมเหสีมีนามว่าพระนาง
กนกวดี มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งพระนามว่าวินทุมดี รูปทรงงาม

ปัญญาสชาดก

โศภาหัดครทจะงามเหมือนไม้
 ท้าวพระยามหากระษัตริย์เป็นอันมาก
 อยากระจะได้พระราชธิดานั้น
 แต่งเครื่องบรรณาการมีราชด้าวไปทูลขอ
 พระเจ้าสิริดีहनรคุด ๆ ก็ไม่พระราชทานให้แก่ผู้ใด
 ขอนเป็นความ
 อัจฉรย์ของรัมมบุตร
 พระโพธิสัตว์ได้ตั้งคบชาวหนักทรงปดัมพระ
 ทฤทัย จึงประทานทองคำแก่พราหมณ์คนละห้าร้อย
 ครนเวดาเยนก็
 ได้ตั้งกลับ รุ่งเช้าจึงได้ตั้งเข้าไปเฝ้าพระราชบิดามารดา
 กราบทูลคดีนั้น
 ให้ทรงทราบ แล้วกราบทูลดาเพื่อจะตั้งไปดูพระราชธิดา
 ด้วยบาท
 พระศาถาว่า

อาปุจฺฉามิ ตฺวํ ตาต
 โอกาสํ ยถิ ลภามิ
 สิริดีहनรคุดโต
 อโนปมาปี ลกฺขณา

คจฺฉามิ ปุรมุตฺตมํ
 คจฺฉามิ มยฺหํ ปุริ
 ราชา ตสฺส ปน ธิดา
 สทิสสา เทวกลฺลญาหิ

ทญฺจุมิจฺฉามิ ตํ สุกฺกํ

ความว่า ข้าแต่พระชนกชนนี ข้าพระองค์จะขอถวายบังคมดาไปดู
 นครอันอุดม ซึ่งมีนามว่ารัมมบุรี ถ้าข้าพระองค์ได้โอกาสแล้ว ก็จะไป
 ยังเมืองรัมมบุรี ก็แต่เมืองนั้น พระราชาทรงพระนามว่า สิริดีहनรคุด
 เป็นอธิบดีครองอาณาจักร ธิดาของพระราชานั้น มีลักษณะหาผู้ใดเปรียบ
 มิได้ งามประดุจตั้งว่านางเทพอัปสรกัญญา ข้าพระองค์ปราถนาจะไป
 เห็นนางงามนั้น พระพุทธเจ้าข้า

ฝ่ายพระชนกนาถราชมารดาทั้ง ๒ ก็ตั้งมกอดพระโพธิสัตว์แล้วทรง

สมุททโมสชาดก

พระโคตมาราพรณ เมื่อจะทรงห้ามให้รอกการที่จะเสด็จนั้นไว้ จึงกล่าว
เปนพระคาถาว่า

มยํ ตว ปิตา ราชา	ตว มาตา เทว ชนา
วินา เต ปุตตกานาถา	กถํ ชวาม ปุตตถ
ยที อัจฉสี ปุตต	สหสา มา คจฉฉสี
ทุตํ จ ปหีนฉสาม	วาเรนตา ราชชัตถ

ความว่า ดูกรบิษบุตร เราทั้งต้องคือมารดาบิดาของเจ้า เมื่อเว้น
จากเจ้าผู้เป็นบุตรแล้ว ก็เหมือนอนาถา มารดาบิดาทั้งต้องจะมีชีวิตอยู่
อย่างไรได้ถ้าเจ้าปราถนาจะไปก็จงยับยั้งอยู่ก่อน เราทั้งต้องจะตั้งทูลให้
ไปขอราชชิตานัน

พระโพธิสัตว์ กราบทูล วิงวอนขอลา เสด็จไปเอง จนทรงพระ อนุญาต
แล้ว จึงให้เรียกพราหมณ์ทั้ง ๕ ไปบริโภคนอาหารเสร็จแล้วก็ประทานทองคำ
อีกคนละห้าวร้อย ครั้นเพศราตรีก็ส่งพิณให้แก่บุตรปโรหิตคนหนึ่ง ส่งห่อ
เครื่องประดับให้แก่บุตรอำมาตย์คนหนึ่ง แล้วชวนคนทั้ง ๒ กับพราหมณ์
ทั้ง ๕ เสด็จออกจากพระนครไปตามมรรคา ด้วยอานุภาพแห่งพระโพธิสัตว์
ราตรีหนึ่งกึ่งกรมมบรรณคร พระโพธิสัตว์พักตั้งรณาระกายอยู่ภายนอก
พระนคร วันนั้นนางวิณฑุมตีราชชิตาเสด็จกลับจากศาลเทพารักษ์หัดกเมือง
แล้วชนเฝ้าพระราชบิดา พระโพธิสัตว์ทรงเครื่องประดับแล้วเสด็จไปศาล
เทพารักษ์นั้น หมู่มนุษย์ทั้งหลายซึ่งได้เห็นพระโพธิสัตว์ก็พากันตกตลึง
แสดดูพระโพธิสัตว์มิได้วางตา เพราะรูปสรีโรภาของพระโพธิสัตว์งาม

ปัญญาสชาดก

แปลกกว่าสามัญชน พระโพธิสัตว์ได้เกิดจากค้ำาดเทพารักษ์แต่ก็
 ได้เข้าไปในพระราชนิเวศน์เฝ้าพระเจ้าสิริโสมนรรค นิ่งคิดสายพิณอยู่
 ทรงพระพักตร์ เฝ้ายพิณนั้นดังสนั่นเดชะเพราะจับใจประสมขนทได้ฟังทั้ง
 พระนคร พระเจ้าสิริโสมนรรคทอดพระเนตรดูพระโพธิสัตว์ไม่พริบพระ
 เนตร พระราชธิดาก็แฉกอย่างนั้น พระเจ้าสิริโสมนรรคทรงพอพระราช
 หฤทัย จึงตรัสเรียกพราหมณ์ทั้ง ๕ เข้าไปสู่ที่เฝ้าแล้วตรัสถามว่ากุมาร
 ที่คิดสายพิณอยู่นั้นรูปร่างงดงามยิ่งนักเป็นบุตรผู้ใด พราหมณ์ทั้ง ๕ จึง
 กราบทูลว่าเป็นพระราชโอรสพระเจ้าวิมลทัต อันเสวยราชสมบัติในพรหม-
 บุรนคร พระนามว่าสมุททโสมนรรคกุมาร พระเจ้าสิริโสมนรรคได้สดับก็
 ทรงพระเส่นหา ได้เสด็จจากราชบัลลังก์ไปเฝ้าพระโพธิสัตว์ แล้วทรง
 ทอดพระเนตรดูพระเศียรเกล้าแล้วตรัสว่า พ่ออุธ่าหะระราชสมบัติของตน
 ไม่อาลัย คิดใจมาได้ถึงเมืองนี้ พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้า
 ได้ทราบว่าเป็นองค์ทรงพระบารมีเป็นอย่างประเสริฐในโลก ข้าพระพุทธเจ้า
 อุธ่าหะมาด้วยหวังใจถวายตนเป็นข้าใต้พระบาท พระเจ้าสิริโสมนรรค
 ได้สดับคำพระโพธิสัตว์ ก็ทรงพระโสมนัส จึงพาพระราชธิดากับพระ
 โพธิสัตว์พร้อมด้วยข้าทูลดองของชุดพระบาท ได้เข้าไปยังค้ำาดเทพารักษ์ทรง
 หอตั้งอุทกธาราออกจากพระเศียรทอง อภิเษกพระราชธิดากับพระโพธิสัตว์
 ให้อยู่ร่วมสุขสมบัติภายในเศวตฉัตรเดียวกัน พระโพธิสัตว์กับพระราชธิดา
 ก็เสด็จหน่วงอทองเดียวกันกลับจากค้ำาดเทพารักษ์ หอมล้อมด้วยราชบริษั
 ได้เข้าไปในพระราชวัง ประทับอยู่ในปราสาทเดียวกัน

สมุททโฆสชาดก

ฝ่ายพระเจ้าสิริวิมลหะนรคตจึงดำรัสสั่งให้จัดเครื่องบรรณาการ มี
ราชดาร์แจ้งความตามเหตุที่ได้พบกับสมุททโฆสราชกุมาร แล้วได้จัดการ
อภิเษกเป็นการหมั้นไว้ให้สมุททโฆสราชกุมารอยู่ร่วมปราสาทกับพระราช
ธิดา ขอเชิญพระเจ้าอินททศเดด็จมาเพื่อกำหนดวันหมั้นคดีต่อไป ให้
ราชทูตเชิญพระราชดาร์กับเครื่องบรรณาการไปสู่พรหมบุตรภรรยา
พระเจ้าอินททศ

ฝ่ายพระเจ้าอินททศได้ทรงส่งตบพระราชดาร์ แลทอดพระเนตร
เห็นเครื่องราชบรรณาการก็ทรงพระโสมนัส จึงตรัสสั่งให้จัดจตุรงค์
เสนาแลเครื่องราชบรรณาการ แล้วให้ราชทูตนั้นนำมรรคาเสด็จยกพยุห
โยธาไปร่วมบุตรกับด้วยพระอรรคมเหษี พระเจ้าสิริวิมลหะนรคตกับ
พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปทรงทำปฏิสันถาร เชิญพระเจ้าอินททศเสด็จเข้า
สู่พระนคร ให้จัดการพระราชพิธีการวิวาหมงคล กระษัตริย์ทั้ง ๕ มี
พระเจ้าสิริวิมลหะนรคตเป็นต้น ก็อวยชัยให้พรแก่พระโพธิสัตว์กับพระ
ราชธิดา เมื่อพระเจ้าอินททศจะตรัสโถมนาคารตั้งรับบุญญาภิเษก
กระษัตริย์ทั้งสองพระองค์ จึงตรัสแก่พระเจ้าสิริวิมลหะนรคตด้วยบาทพระคาถา

ยถา นิกขมิตราชา	นรมชฺเณน อนตรัม
ตถา ทูเว มยัม ราชา	มิตฺตภาวาม สพฺพทา
ตว รชฺชัม มม รชฺชัม	เอกัมเขว ทูเว ภเว
มม ทุกฺขัม ตว โหตุ	ตว ทุกฺขัม มมภูจิตฺ
สุขทุกฺขา สมา โหเม	อิโต สุขตรัม สียาตี

ความว่า ราชบุตรแฉวราชธิดาของเรา เป็นกระษัตริย์อัครมเหษณ์พงศ์ด้วย
 ก็นางต้องฝ่าย เราทั้งต้องก็เป็นกระษัตริย์อัครมเหษณ์พงศ์ทั้งต้องข้าง พระราชา
 แแต่กาดก่อน เป็นพงศ์กระษัตริย์อย่างไร เราทั้งต้องก็เป็นพงศ์กระษัตริย์อย่าง
 นพเหมือนกัน เราทั้งต้องจึงเป็นมิตรไมตรีกันทุกเมื่อ ราชสมบัติของ
 ท่านเหมือนราชสมบัติของเรา ส่วนราชสมบัติของเราเดาก็เหมือนราช-
 สมบัติของท่าน เราทั้งต้องเหมือนกัน ๗ เดียวกัน ทุกข์ของเราเหมือน
 ทุกข์ของท่าน ทุกข์ของท่านก็เหมือนทุกข์ของเรา เราทั้งต้องจึงมีสุข
 แแต่ทุกข์เต็มอกกัน จึงร่วมสุขร่วมทุกข์กันทุกเมื่อ แแต่ไปเราทั้งต้องจะมี
 ความสุขยิ่งขึ้นไปกว่านี้

พระเจ้าศิริวิธัหะนรคฤคได้ทรงสดับสุนทรคาถาดังนั้น ก็มีพระหฤทัย
 ยินดี โสมนัส จึงมีพระราชดำรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

สาธุ สาธุ นรุตตม เอกโต หุตฺวา ภวาม

สาธุ สาธุปัท วากุญฺญิ เอวฺ ภวตุ สพฺพทา

ความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุดในนรชน พระราชดำรัสที่
 พระองค์ตรัสมาทรงเป็นความดีความชอบ ทำประโยชน์ให้สำเร็จทั้งต้องฝ่าย
 เราทั้งต้องจะมีฉันทอัชฌาศัยเต็มอกกัน พระองค์จึงทรงประพฤติกเป็นไปดังนี้
 ทุกเมื่อ จนตราบเท่าแต่ดีจิตดวงศดเกิด

พระเจ้าฉวนททศกับพระอรรคมเหษณ์ ได้ทรงฟังพระราชดำรัสตอบ
 ก็ทรงพระโสมนัสยินดี จึงประทับแรมอยู่ในรั้วมบุรินทร์นั้น ประมาณ
 ได้เดือนหนึ่งก็ทอดตาพระเจ้าศิริวิธัหะนรคฤค ยกพยุหโยธากดดันหงยังพระนคร

พระโพธิสัตว์ก็เสด็จอยู่บนปราสาทกับพระราชบิดา มีความสมัครไมตรีสุข
ดีราญทุกเวลา

วันหนึ่งพระนางวิณฑุมดีราชบิดา จึงทูลพระโพธิสัตว์ราชสามีว่า
หม่อมฉันจะไปที่ศาลเทพารักษ์ จะถวายเครื่องบวงสรวงแก่เทพารักษ์

แก้คำปฏิญาณที่หม่อมฉันได้บนบานไว้ พระโพธิสัตว์จึงตรัสถามว่า
คุณเจ้าผู้ผูกพันอันเจริญเจ้าได้บนบานไว้ว่าอะไร พระนางวิณฑุมดีได้สดับ
พระราชสามีตรัสถาม เมื่อจะทูลความนั้นให้ทรงทราบจึงทูลเป็นบาทพระ
คาถาว่า

ขกา ตว ยส สุตวา ทิวารตตี อนุสุสรี
อนุสุสรนตยา ตถา เทโว อาบาจิโต มยา

ความว่า กาดเมื่อหม่อมฉันได้สดับกตัญญูคุณของพระองค์ ก็มี
จิตคิดประสงค์จะใคร่ได้มาเป็นพระราชสามี ระวังถึงเนื่อง ๆ ทุกทิวาราตรี
กาดในกาดนั้น หม่อมฉันจึงได้บนบานเทวดาในศาลเทพารักษ์ให้สดับ
ความประสงค์อย่างนั้น

พระโพธิสัตว์ได้ทรงฟังดังนั้น เมื่อจะเล่าความหลังให้พระนาง
วิณฑุมดีฟัง จึงกล่าวพระคาถาเป็นลำดับไปว่า

ขกา ปุจฉามิ พราหฺมณ คัม ปวฺตตี สุโนมิหิ
ตวญฺเจว เม จินฺตยโต อุมมตฺตโก ชาโต มโน
ตสฺมา จเชยฺย อตฺตานํ ตว สักมม การณา
จเชตฺวา มาตาปิตโร อาคตา ตว สนฺติเก

สมุททโฆสชาดก

เวลานั้นพระโพธิสัตว์ได้ตั้งจิตจากพระตำหนักในราชอุทยาน ชวน
 บุตรปโรหิตแต่บุตรอำมาตย์ได้ตั้งประพาสราชอุทยาน ทอดพระเนตร
 เห็นวิทยากรนอนอยู่ทันนั้นก็ตั้งใจเข้าไปใกล้ทรงไต่ถาม วิทยากรก็ทูลเล่า
 ความตามเหตุที่เป็นแล้วให้ทรงทราบทุกประการ พระโพธิสัตว์ทรงส่งสาร
 ก็ให้พยุงวิทยากรมายังตำหนักแล้วให้แพทย์รักษา ประมาณสี่ห้าวัน
 วิทยากรก็หายเป็นปกติ วิทยากรตั้งอยู่ในความกตัญญูกตเวทิต์จึงถวาย
 พระขรรค์ของตนแก่พระโพธิสัตว์ ทูลว่าพระขรรค์นวมฤทธิ ถ้าถือไว้ในมือ
 อาจจะไม่ไหวได้ แต่ว่าก็ทูลลาพระโพธิสัตว์ไป

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ครีดีชวนพระเทวีได้ตั้งประพาสป่าหิมพานต์ ให้
 พระเทวีทรงนั่งบนพระเพลา พระหัตถ์ทรงพระขรรค์แล้วเหาะขึ้นบนอากาศ
 นั้นพระพักตร์ไปสู่ทิศอุดร ชมภูเขาดัง ๆ ในป่าหิมพานต์ คือ ภูเขาดิน
 ภูเขาทอง ภูเขาแก้ว แดงภูเขาแก้ว ๗ ประการ สูงห้าร้อยโยชน์ มียอด
 ไหล่น้อยยอด ยอดเล็กแปดหมื่นต้น มีพุดยหินต่าง ๆ มีไม้กตปพฤกษ์
 ต่าง ๆ มีหมู่กนิกรกนิรีพื่อนราชบัณฑิตอันตั้งอาศัยอยู่ไม่ขาด มีทั้งฝูง
 มฤคชาติคชสารราชสัตว์แรดเสือแรดสัตว์ พระโพธิสัตว์เหาะประทับที่ตงขร
 ทรงเก็บบุบผานา ๆ พรรณประดับให้พระเทวี และทรงเก็บผลไม้ทิพย์
 ต่าง ๆ เสวยกับพระเทวี แล้วทรงตั้งระสังคคาในตำหนัก แล่นต้นกุหลาบ
 ตำราญพระทัยแรมอยู่ในคูหาตอคราตรี

ฝ่ายข้าราชการทั้งปวง ไม่เห็นพระโพธิสัตว์แต่พระราชธิดา ก็
 ตกใจช่วยกันเที่ยวค้นหาในแนวไพรไม่ประจักษ์สองซศยาต่างเคঁราได้มารับเข้า

ปัญญาสชาดก

ไปเฝ้าพระเจ้าสิริวิเชียรนคร
 ปรากฏเหตุที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบทุก
 ประการ พระเจ้าสิริวิเชียรนคร
 พระหฤทัยว่าจะเสด็จไปเยี่ยมเยียนพระชนกชนนีบ้าง หมู่อำมาตย์ไปตามถึง
 พระนครนั้นก็หาทราบข่าวไม่ จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าวิมลทศกราทูตประวดี
 เหตุนี้ให้ทรงทราบ ด้วยพระศากาว่า

ตว ปุตุโต จ เทวี จ เทว ชนา ตตถทหสิ
 เตน มํ ปหิณิ ราชา ตว สาสนํ อจิกขิตุ

ความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ดำรงอิศรภาพ กระษัตริย์ทรงต้องพระองค์คือ
 พระราชบุตรแด่พระสุนิศาต๊ะ ภาของพระองค์ พวกนั้นไปชมสวนพระราช
 อุทยานแล้วอันครหานหายไป ข้าพระองค์ทงหตายพากันเที่ยวค้นหาใน
 พระราชอุทยานนั้น ก็ได้พบเห็นเป็นอันตักที่จะค้นหา โดยเหตุนี้พระเจ้า
 สิริวิเชียรนคร จึงตรัสให้ข้าพระองค์มากราบทูลให้ทรงทราบ พระเจ้า
 วิมลทศกราทูตกับพระมเหสีได้ทรงทราบ ก็ทรงพระโศกอาปานประหนึ่งว่าดวง
 พระทัยจะทำลายราญ ไม่เป็นอันจะเสวยพระกระยาหารแต่บรมม
 ครอมครมด้วยบิยวิปโยคทรงพระกรรแสงพลาง จึงกล่าวพระศากาทัง
 หลายนว่า

หahaha นตฺถา อุกโ รฎฺฐา หahaha นตฺถา ชนา เทว จ
 คตา ปุตุตกา กุหิ โน จชิสฺสาม ทเว ชเน
 รฎฺฐเช จ ปเทเส เจว กถํ ตูเมห จชิสฺสถ
 เกน การณน นตฺถา กถํ โภจัน ชานาติ

ยาคุมมราชสันนิฐานในใจอย่างนี้ แต่กร็องเจิญพระโพธิสัตว์ให้เข้าไปนั่ง
ใกล้คน พระโพธิสัตว์กับพระเทวทัตยกพระหัตถ์ไหวพระยาคุมมราช ๆ ก็มา
ล้อมกอดค้อมพิศพระโพธิสัตว์ แล้วเจิญให้เป็นพระยาอุปราช ด้วยบาท
พระคาถาว่า

อิทํ หิ นกรํ รมํ ปุณฺณกมฺเมน สมภวํ

โสวณฺณมยํ ปาการํ อทฺตมรชฺชํ ททามิ เต

ความว่า พระนครของข้าพระองค์นี้ เป็นที่ตักตักนานควรจะเบิกบาน
ยินดีมีกาแพงแล้วไปด้วยทองธรรมชาติ เป็นเมืองที่บังเกิดชนเพราะอำนาจ
บุญบารพกุศล ข้าพระองค์ขอถวายราชสมบัติในเมืองนี้แก่พระองค์
พระนครพระโพธิสัตว์ก็ไม่รับ ตอบว่าจะขอพักอยู่ในสำนักพระยาคุมมราชสัก
๑ เดือนแล้วจะตาไป พระยาคุมมราชก็อนุญาต พระโพธิสัตว์อยู่ในสุวรรณ-
บุรีประมาณ ๑ เดือนแล้ว ก็อำตาพระยาคุมมราชเหาะขึ้นสู่อากาศไป
สระอโนดาต ๆ นนมแก้ว ๗ ประการ มีทานาสำหรับยักษแดเทวดาทำ ๑
สำหรับฤาษีวิทยารทำ ๑ สำหรับพระพุทของค์ แดพระปัจเจกพุทธแด
พระอรหันตทั้งหลายทำ ๑ พระโพธิสัตว์ประพาสริมสระอโนดาตเพลินอยู่
ประมาณเดือน ๑ จึงเหาะขึ้นสู่อากาศไปยังสระนันทนที ๆ นนมบริมณฑ
ร้อยโยชน์ ปราศจากพรวณไม้หนาทงปวง มีภูเขาด้อมอยู่ ๖ เขา คือ
ภูเขาเงิน ๑ ภูเขาทอง ๑ ภูเขาแก้วมณี ๑ ภูเขาอัญชัน ๑ ภูเขาหรรดาต ๑
ภูเขาแก้วผลึก ๑ เมื่อพระโพธิสัตว์ประพาสริมสระนันทนทีอยู่นั้น ทรง
รฎกถึงชาติหนหลังได้จึงตรัสเต้ากับพระเทวทัต ด้วยบาทพระคาถาว่า

อหิ ปุพฺเพสุ ชาตีสุ
สรุตฺตเม นาคราชา
คสมิ นทฺทนุตฺตเห ปุเว
วสาม กาลญจนคฺุเห

คสมิ นทฺทนุตฺตเห
ตทา อโหสิ นทฺทนฺเต
นาคสญฺฐิสหสฺसानิ

ความว่า แต่กาลปางหลัง ครึ่งเราเป็นพระยาคชสารชื่อฉัททันต์
ได้ควบคุมฝูงคชสารประมาณหกหมื่น อาศัยอยู่ในถ้ำทอง
ส่วนพระเทวีก็รักชาติได้เหมือนกัน จึงทูลพระโพธิสัตว์ว่า ในชาติ
หนึ่งกระหม่อมฉันเป็นบาทบริจาริกาของพระองค์ มีนามชื่อว่ามหาสุภักทา
เมื่อกระษัตริย์ทั้ง ๒ สันตนาภิษยกันแล้ว ก็ชวนกันตั้งตรงเต็นท์ในสระ
หนึ่งต้นกุดตานดาราณฺยพระทัย แล้วเก็บดอกไม้ต่าง ๆ ประดับพระกาย
ต่างองค์ต่างมีพระหฤทัยเพติดเพติดอยู่ในรัมนิยสถานนั้น ต้มกุดถึงบ้าน
เมือง แล้วครั้นชวณพระเทวีเหาะไปทอดพระเนตรเห็นแท่นทองมีแก้วมรกต
เป็นกระดาน สูงประมาณ ๑๕ ศอก กว้างยาวประมาณ ๗๐ ศอก
ประดิษฐานอยู่ในท่ามกลางภูมิประเทศนั้น
ครั้นพระโพธิสัตว์ ได้ทอดพระเนตรเห็นสิริราชสมบัติดังนั้น จึงกล่าว
พระคาถาว่า

โอรุยฺหาม มหาเทวี
วิสมาม อธิ เทวี
ความว่า ตูกรพระน้อง

เวฑุริยฺพลิกมฺเข
ปจฺฉา รมฺมปุริ คตา
เราทั้งสองจะลงสู่ภูมิอันแล้วไปด้วยแก้ว

ไฟรทุรยและแก้วมตก พากันหยุดพักอยู่ทนก่อน ภายหลังจากเราจะพากัน
 กลับไปริมมบรรณคร ครัดตั้งนแฉวงเจ็ดเจดเจดทนนแฉวงพระเทวี่ว่าเราทง
 ๒ พกอยู่ทนอกคราหวงทนแฉวงเจดเจดกลับไปยงริมมบรรณคร ก็แหละไนท
 ๒๑. ๕ บ่อ บ่อหนงมีนาขรรคมดาเต็มบริบูรณ บ่อหนงมีนาหอมเต็ม
 บริบูรณ

ไนทหนมีคำศอกตามเข้ามาว่า นาทง ๒ บ่อหนมีบริบูรณอยู่เพราะ
 เหตุไร มีคำศอบว่า แต่ก่อนพวกวิทยากรเคยเอานามาอาบแฉงเขาของ
 หอมมาทากาย แฉวงหนึ่งเดินเป็นทศบายบนแทนน

พระโพธิศดกกับพระเทวี่รงหน้า ขำระพระกาย แฉวงกทานา หอมใบบ่อ
 หนึ่ แฉวงเจ็ดเจดบรรณหดบไปบนแทนน

ขณะหนมีวิทยากรทนหนึ่เหาะมาใขอากาศ เห็นพระโพธิศดกกับ
 พระเทวี่บรรณหดบ อยู่บนแทน กัดกเอา พระขรรคไคแฉวง เหาะหนึ่ไป

พระโพธิศดกกับพระเทวี่ทนบรรณชนแฉงไม่เห็นพระขรรค ก็มีความโทมหนึ่
 ไนพระทัยมาก จนถึงทรงปรึเทวนากการ พระโพธิศดกครัดศอนพระเทวี่

โดยทางขรรณ ระวังความไศกของพระเทวี่ไคแฉวงพระเทวี่จทูลถามพระโพธิ
 ศดกว่า จะเสด็จไปทไคศอไป พระโพธิศดกครัดศอบว่า กิตจะข้ามผงนา

ไปฟากข้างโน้น แฉวงพาพระเทวี่เจดเจดตั้งผู้ผงคงคา เห็นชอนไม้ลอยมาชอน
 หนึ่ จึงตงว้ายไปจุดมาริมผงชอนพระเทวี่ให้ตงเกาะชอนไม้หนึ่ว้ายข้ามไป

ควยตงพระทัยจะให้ถงผงครนว้าย ไปถึงกลางนา ถึงบงเกิดพยุ ใหญ่พัดหน้าเป็น
 คณณะดอกกระฉอกถาน ชอนไม้หนึ่กถนากการแตกออกไปเป็นสองซึก

ของพระโพธิสัตว์ไปเสีย พระโพธิสัตว์จึงได้รับความลำบากถึงเพียงนี้ ท้าว
 อธิราชได้ทรงสดับก็ทรง พระพิโรธวิทยาธร นนจึงทรงกระบอง เพ็ชรเสด็จ
 ไปประดิษฐานณะที่สูง แกว่งกระบองเพชรเห็นอศัรชะวิทยาธร ชูด้วยทรง
 พระพิโรธว่า เฮ้ยวิทยาธรผู้เป็นโจร เหตุไรเองจึงไปลักเอาพระขรรค์ของ
 พระโพธิสัตว์มา ถ้าเองไม่เอาคืนให้ท่านข้าจะคหัวเองด้วยกระบองเพชร
 ให้แตกเป็น ๗ เศษ เองอยากคิดหักเศษจงเอาไปคืนเดี๋ยวนี้ วิทยาธรนั้น
 กัด พระอินทร์ก็เอา พระขรรค์ ไปคืน ให้พระโพธิสัตว์ ทตาม กวางมหาสมุทร
 พระโพธิสัตว์ก็ถือพระขรรค์เหาะขึ้นสู่อากาศไปลงที่มทรราชฐนคร คิดว่าจะ
 ผ่อนพักบริโภคอาหารแลดับหาพระชายา เมื่อจะเซซังมาอยู่ในบรินบาง
 จงเปิดองเครื่องประดับทั้งหมดซ่อนไว้ในทกำบังแห่งหนึ่ง แล้วเปลี่ยนเพศ
 เป็นพราหมณ์เข้าไปในภารา ชาวเมืองเห็นก็บอกให้ไปอาศัยในศาลาที่
 พระราชธิดาสร้าง พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปที่ศาลานั้นได้รับความปฏิบัติถนการ
 ทุกประการ คตอดจนอาหารก็บริบูรณ์ เมื่อพระโพธิสัตว์บริโภคอาหาร
 เสร็จแล้ว พิจารณาครููปภาพในศาลานั้น เห็นเป็นเรื่องเหมือนประวัตต์แล
 ความพดัดพราก ของพระองค์ก็ ทรงพระโศกา ครั้นคตาย โศก แล้วทรง
 พระสรวอด คนรักษาศาลาก็นำอาการแปกนั้นไปบอกกับพระราชธิดา ๆ ก็
 รับเสด็จไปสูศาลาเห็นพระโพธิสัตว์ ก็ทรงพระปริดาปราโมทย์ยิ่งใหญ่ ดุค
 วิตยจะเปรียบปาน จึงมีพระเสาวณัศร์ดีคาถาว่า

นิพพุตา นุน เม โสกา	นิพพุตา นุน เม ภยา
นิพพุตา วิปุลตา โสกา	ยสุสาย อธิสา โสกา

08/04/2563

ความว่า แต่ก่อนเรา^{๕๓๖}ให้รู้^{๕๓๗}ร้อน^{๕๓๘}ด้วยความ^{๕๓๙}โล่ง^{๕๔๐}กา^{๕๔๑}ดู^{๕๔๒} เพราะ^{๕๔๓}พด^{๕๔๔}ค^{๕๔๕}พราก^{๕๔๖}
จาก^{๕๔๗}พระ^{๕๔๘}ภค^{๕๔๙}ดา^{๕๕๐} บ^{๕๕๑}คน^{๕๕๒}เรา^{๕๕๓}ได้^{๕๕๔}เห็น^{๕๕๕}พระ^{๕๕๖}ภค^{๕๕๗}ดา^{๕๕๘} ความ^{๕๕๙}โล่ง^{๕๖๐}ของ^{๕๖๑}เรา^{๕๖๒}ก็^{๕๖๓}ดับ^{๕๖๔} ภัย^{๕๖๕}ของ^{๕๖๖}เรา^{๕๖๗}
ก็^{๕๖๘}ดับ^{๕๖๙} ความ^{๕๗๐}โล่ง^{๕๗๑}แฉก^{๕๗๒}ย^{๕๗๓}เช่น^{๕๗๔}ไร^{๕๗๕}ที่^{๕๗๖}เกิด^{๕๗๗}จน^{๕๗๘}แก่^{๕๗๙}เรา^{๕๘๐} ความ^{๕๘๑}โล่ง^{๕๘๒}แฉก^{๕๘๓}ย^{๕๘๔}เช่น^{๕๘๕}นั้น^{๕๘๖}ก็^{๕๘๗}ดับ^{๕๘๘}
ระงับ^{๕๘๙}ไป^{๕๙๐}หมด^{๕๙๑}แล้ว

พระ^{๕๙๒}โพธิ^{๕๙๓}ศ^{๕๙๔}ต^{๕๙๕}ว^{๕๙๖}ก^{๕๙๗}บ^{๕๙๘}พระ^{๕๙๙}เทว^{๖๐๐}ก^{๖๐๑}จร^{๖๐๒}ต^{๖๐๓}น^{๖๐๔}ดู^{๖๐๕}เค^{๖๐๖}ห^{๖๐๗}ร^{๖๐๘}ู^{๖๐๙}น^{๖๑๐}ที่^{๖๑๑}สร้าง^{๖๑๒}ไว^{๖๑๓}นั้น^{๖๑๔} ด้^{๖๑๕}รง^{๖๑๖}นำ^{๖๑๗}
ห^{๖๑๘}อม^{๖๑๙}ข^{๖๒๐}ำ^{๖๒๑}ระ^{๖๒๒}พระ^{๖๒๓}กาย^{๖๒๔}บ^{๖๒๕}ริ^{๖๒๖}โภ^{๖๒๗}ก^{๖๒๘}อา^{๖๒๙}ห^{๖๓๐}าร^{๖๓๑}ด้^{๖๓๒}ำ^{๖๓๓}ร^{๖๓๔}า^{๖๓๕}ญ^{๖๓๖}แล้ว^{๖๓๗} พระ^{๖๓๘}โพ^{๖๓๙}ธิ^{๖๔๐}ศ^{๖๔๑}ต^{๖๔๒}ว^{๖๔๓}ก็^{๖๔๔}ไป^{๖๔๕}เอา^{๖๔๖}เค^{๖๔๗}ร^{๖๔๘}็^{๖๔๙}อง^{๖๕๐}
ป^{๖๕๑}ระ^{๖๕๒}ต^{๖๕๓}บ^{๖๕๔}ท^{๖๕๕}ท^{๖๕๖}ร^{๖๕๗}ง^{๖๕๘}ช^{๖๕๙}อ^{๖๖๐}น^{๖๖๑}ไว^{๖๖๒}น^{๖๖๓}มา^{๖๖๔}ป^{๖๖๕}ระ^{๖๖๖}ต^{๖๖๗}บ^{๖๖๘}พระ^{๖๖๙}กาย^{๖๗๐} แล้ว^{๖๗๑}ท^{๖๗๒}ร^{๖๗๓}ง^{๖๗๔}ด้^{๖๗๕}ำ^{๖๗๖}ร^{๖๗๗}ี^{๖๗๘}ด้^{๖๗๙}ำ^{๖๘๐}เป^{๖๘๑}น^{๖๘๒}ที่^{๖๘๓}เพ^{๖๘๔}ล^{๖๘๕}น^{๖๘๖}
พระ^{๖๘๗}ท^{๖๘๘}ย^{๖๘๙} ป^{๖๙๐}ระ^{๖๙๑}ท^{๖๙๒}บ^{๖๙๓}อ^{๖๙๔}ย^{๖๙๕}ุ^{๖๙๖}ณ^{๖๙๗}ท^{๖๙๘}น^{๖๙๙}น^{๗๐๐}เ^{๗๐๑}ด^{๗๐๒}ู^{๗๐๓}ช^{๗๐๔}า^{๗๐๕}ว^{๗๐๖}น^{๗๐๗} จึง^{๗๐๘}ให้^{๗๐๙}ห^{๗๑๐}า^{๗๑๑}พ^{๗๑๒}รา^{๗๑๓}ห^{๗๑๔}ม^{๗๑๕}ณ^{๗๑๖}ท^{๗๑๗}ง^{๗๑๘}ห^{๗๑๙}ด^{๗๒๐}าย^{๗๒๑}มา^{๗๒๒}เ^{๗๒๓}ฝ้า^{๗๒๔}
ป^{๗๒๕}ระ^{๗๒๖}ท^{๗๒๗}าน^{๗๒๘}ศ^{๗๒๙}ำ^{๗๓๐}ต^{๗๓๑}า^{๗๓๒}แ^{๗๓๓}ด^{๗๓๔}เ^{๗๓๕}ว^{๗๓๖}เ^{๗๓๗}น^{๗๓๘}ท^{๗๓๙}ง^{๗๔๐}ท^{๗๔๑}า^{๗๔๒}ด^{๗๔๓}ำ^{๗๔๔}ด^{๗๔๕}ำ^{๗๔๖}ก^{๗๔๗}บ^{๗๔๘}ท^{๗๔๙}อง^{๗๕๐}ค^{๗๕๑}ำ^{๗๕๒}ท^{๗๕๓}ง^{๗๕๔}ด^{๗๕๕}ั^{๗๕๖}น^{๗๕๗}เ^{๗๕๘}ด^{๗๕๙}ร^{๗๖๐}ั^{๗๖๑}ง^{๗๖๒}แล้ว^{๗๖๓} ด้^{๗๖๔}ร^{๗๖๕}ั^{๗๖๖}ช^{๗๖๗}ว^{๗๖๘}
พระ^{๗๖๙}เท^{๗๗๐}ว^{๗๗๑}เ^{๗๗๒}ด^{๗๗๓}ด้^{๗๗๔}จ^{๗๗๕}อ^{๗๗๖}อก^{๗๗๗}จาก^{๗๗๘}เม^{๗๗๙}อ^{๗๘๐}ง^{๗๘๑}น^{๗๘๒}น^{๗๘๓} เ^{๗๘๔}ห^{๗๘๕}า^{๗๘๖}ะ^{๗๘๗}ช^{๗๘๘}น^{๗๘๙}ย^{๗๙๐}ง^{๗๙๑}เว^{๗๙๒}ห^{๗๙๓}า^{๗๙๔}มา^{๗๙๕}ด^{๗๙๖}ด^{๗๙๗}อ^{๗๙๘}ร^{๗๙๙}า^{๘๐๐}ต^{๘๐๑}ริ^{๘๐๒} พ^{๘๐๓}อ^{๘๐๔}ด้^{๘๐๕}ว^{๘๐๖}ำ^{๘๐๗}ง^{๘๐๘}ด้^{๘๐๙}
ก^{๘๑๐}ก^{๘๑๑}ง^{๘๑๒}พระ^{๘๑๓}ร^{๘๑๔}า^{๘๑๕}ช^{๘๑๖}อ^{๘๑๗}ุ^{๘๑๘}ท^{๘๑๙}ย^{๘๒๐}า^{๘๒๑}น^{๘๒๒} เ^{๘๒๓}ด^{๘๒๔}ด้^{๘๒๕}จ^{๘๒๖}ด^{๘๒๗}ง^{๘๒๘}มา^{๘๒๙}ป^{๘๓๐}ระ^{๘๓๑}ท^{๘๓๒}บ^{๘๓๓}อ^{๘๓๔}ย^{๘๓๕}ุ^{๘๓๖}ณ^{๘๓๗}ะ^{๘๓๘}พระ^{๘๓๙}ค^{๘๔๐}ำ^{๘๔๑}ห^{๘๔๒}น^{๘๔๓}ก^{๘๔๔}

ฝ^{๘๔๕}าย^{๘๔๖}ค^{๘๔๗}น^{๘๔๘}ร^{๘๔๙}ก^{๘๕๐}ษ^{๘๕๑}า^{๘๕๒}พระ^{๘๕๓}ร^{๘๕๔}า^{๘๕๕}ช^{๘๕๖}อ^{๘๕๗}ุ^{๘๕๘}ท^{๘๕๙}ย^{๘๖๐}า^{๘๖๑}น^{๘๖๒} เ^{๘๖๓}ห^{๘๖๔}็น^{๘๖๕}ก^{๘๖๖}ระ^{๘๖๗}ษ^{๘๖๘}ต^{๘๖๙}ริ^{๘๗๐}ย^{๘๗๑}ท^{๘๗๒}ง^{๘๗๓} ๒^{๘๗๔} แ^{๘๗๕}ด^{๘๗๖}ด้^{๘๗๗}ก^{๘๗๘}ร^{๘๗๙}ิ^{๘๘๐}บ^{๘๘๑}ไป^{๘๘๒}ก^{๘๘๓}ร^{๘๘๔}า^{๘๘๕}
ท^{๘๘๖}ู^{๘๘๗}ด^{๘๘๘}พระ^{๘๘๙}เจ^{๘๙๐}ำ^{๘๙๑}ด้^{๘๙๒}ร^{๘๙๓}ี^{๘๙๔}ห^{๘๙๕}ะ^{๘๙๖}น^{๘๙๗}ร^{๘๙๘}ค^{๘๙๙}ุ^{๙๐๐}ต^{๙๐๑} ๓^{๙๐๒} ก^{๙๐๓}็^{๙๐๔}ท^{๙๐๕}ร^{๙๐๖}ง^{๙๐๗}พระ^{๙๐๘}โ^{๙๐๙}ด^{๙๑๐}ม^{๙๑๑}น^{๙๑๒}ด้^{๙๑๓} ปร^{๙๑๔}อ^{๙๑๕}ม^{๙๑๖}ด้^{๙๑๗}ว^{๙๑๘}ย^{๙๑๙}พระ^{๙๒๐}ม^{๙๒๑}เ^{๙๒๒}ห^{๙๒๓}็^{๙๒๔}แ^{๙๒๕}
ร^{๙๒๖}า^{๙๒๗}ช^{๙๒๘}บ^{๙๒๙}ริ^{๙๓๐}ว^{๙๓๑}า^{๙๓๒}ร^{๙๓๓}เ^{๙๓๔}ด^{๙๓๕}ด้^{๙๓๖}จ^{๙๓๗}ไป^{๙๓๘}สู่^{๙๓๙}พระ^{๙๔๐}ร^{๙๔๑}า^{๙๔๒}ช^{๙๔๓}อ^{๙๔๔}ุ^{๙๔๕}ท^{๙๔๖}ย^{๙๔๗}า^{๙๔๘}น^{๙๔๙} ท^{๙๕๐}ร^{๙๕๑}ง^{๙๕๒}ส^{๙๕๓}ว^{๙๕๔}ม^{๙๕๕}ก^{๙๕๖}อ^{๙๕๗}ค^{๙๕๘}จ^{๙๕๙}ุ^{๙๖๐}ม^{๙๖๑}พ^{๙๖๒}ิต^{๙๖๓}แ^{๙๖๔}ด^{๙๖๕}ด้^{๙๖๖}ว^{๙๖๗}ด้^{๙๖๘}ร^{๙๖๙}ี^{๙๗๐}ธ^{๙๗๑}า^{๙๗๒}
พระ^{๙๗๓}โพ^{๙๗๔}ธิ^{๙๗๕}ศ^{๙๗๖}ต^{๙๗๗}ว^{๙๗๘}ก^{๙๗๙}ร^{๙๘๐}า^{๙๘๑}บ^{๙๘๒}ท^{๙๘๓}ู^{๙๘๔}ด^{๙๘๕}เ^{๙๘๖}ว^{๙๘๗}เ^{๙๘๘}ร^{๙๘๙}็^{๙๙๐}ง^{๙๙๑}แ^{๙๙๒}ด^{๙๙๓}ด^{๙๙๔}น^{๙๙๕}จ^{๙๙๖}น^{๙๙๗}ก^{๙๙๘}ด^{๙๙๙}บ^{๑๐๐๐}มา^{๑๐๐๑}ได้^{๑๐๐๒} ให้^{๑๐๐๓}ท^{๑๐๐๔}ร^{๑๐๐๕}ง^{๑๐๐๖}ท^{๑๐๐๗}ร^{๑๐๐๘}า^{๑๐๐๙}บ^{๑๐๑๐}ท^{๑๐๑๑}ุ^{๑๐๑๒}ก^{๑๐๑๓}ป^{๑๐๑๔}ระ^{๑๐๑๕}ก^{๑๐๑๖}า^{๑๐๑๗} พระ^{๑๐๑๘}
เจ^{๑๐๑๙}ำ^{๑๐๒๐}ด้^{๑๐๒๑}ร^{๑๐๒๒}ี^{๑๐๒๓}ห^{๑๐๒๔}ะ^{๑๐๒๕}น^{๑๐๒๖}ร^{๑๐๒๗}ค^{๑๐๒๘}ุ^{๑๐๒๙}ต^{๑๐๓๐}จ^{๑๐๓๑}ง^{๑๐๓๒}ด้^{๑๐๓๓}ำ^{๑๐๓๔}ร^{๑๐๓๕}ี^{๑๐๓๖} ให้^{๑๐๓๗}ค^{๑๐๓๘}ก^{๑๐๓๙}แ^{๑๐๔๐}ด^{๑๐๔๑}ง^{๑๐๔๒}พระ^{๑๐๔๓}น^{๑๐๔๔}ค^{๑๐๔๕}ร^{๑๐๔๖} ให้^{๑๐๔๗}ง^{๑๐๔๘}า^{๑๐๔๙}ม^{๑๐๕๐}ว^{๑๐๕๑}ิ^{๑๐๕๒}จ^{๑๐๕๓}ิต^{๑๐๕๔}ร^{๑๐๕๕}บ^{๑๐๕๖}ร^{๑๐๕๗}ร^{๑๐๕๘}จ^{๑๐๕๙}ง^{๑๐๖๐} แ^{๑๐๖๑}ด^{๑๐๖๒}
อ^{๑๐๖๓}ภ^{๑๐๖๔}ิ^{๑๐๖๕}เ^{๑๐๖๖}ก^{๑๐๖๗}พระ^{๑๐๖๘}โพ^{๑๐๖๙}ธิ^{๑๐๗๐}ศ^{๑๐๗๑}ต^{๑๐๗๒}ว^{๑๐๗๓}ก^{๑๐๗๔}ว^{๑๐๗๕}ย^{๑๐๗๖}ร^{๑๐๗๗}า^{๑๐๗๘}ช^{๑๐๗๙}ด^{๑๐๘๐}ม^{๑๐๘๑}บ^{๑๐๘๒}ด^{๑๐๘๓}ให้^{๑๐๘๔}เป^{๑๐๘๕}น^{๑๐๘๖}ด^{๑๐๘๗}ี^{๑๐๘๘}ท^{๑๐๘๙}ริ^{๑๐๙๐}ท^{๑๐๙๑}ง^{๑๐๙๒}ภ^{๑๐๙๓}า^{๑๐๙๔} แ^{๑๐๙๕}ด^{๑๐๙๖}ด้^{๑๐๙๗}ว^{๑๐๙๘}พระ^{๑๐๙๙}อ^{๑๑๐๐}ง^{๑๑๐๑}ค^{๑๑๐๒}
เ^{๑๑๐๓}ด^{๑๑๐๔}ด้^{๑๑๐๕}จ^{๑๑๐๖}บ^{๑๑๐๗}ร^{๑๑๐๘}ร^{๑๑๐๙}พ^{๑๑๑๐}ช^{๑๑๑๑}า^{๑๑๑๒}เป^{๑๑๑๓}น^{๑๑๑๔}ญ^{๑๑๑๕}า^{๑๑๑๖}ษ^{๑๑๑๗}ี^{๑๑๑๘} บ^{๑๑๑๙}ำ^{๑๑๒๐}เ^{๑๑๒๑}ห^{๑๑๒๒}็^{๑๑๒๓}ญ^{๑๑๒๔}เ^{๑๑๒๕}า^{๑๑๒๖}น^{๑๑๒๗}จ^{๑๑๒๘}น^{๑๑๒๙}ไ^{๑๑๓๐}ด้^{๑๑๓๑}ด้^{๑๑๓๒}ว^{๑๑๓๓}เ^{๑๑๓๔}อ^{๑๑๓๕}ภ^{๑๑๓๖}ิ^{๑๑๓๗}ญ^{๑๑๓๘}า^{๑๑๓๙}ด^{๑๑๔๐}มา^{๑๑๔๑}บ^{๑๑๔๒}ด^{๑๑๔๓} เ^{๑๑๔๔}น^{๑๑๔๕}อ^{๑๑๔๖}
พระ^{๑๑๔๗}ช^{๑๑๔๘}น^{๑๑๔๙}ม^{๑๑๕๐}แ^{๑๑๕๑}ด^{๑๑๕๒}ด้^{๑๑๕๓}ว^{๑๑๕๔}ไป^{๑๑๕๕}เก^{๑๑๕๖}ิ^{๑๑๕๗}ด^{๑๑๕๘}ใน^{๑๑๕๙}พ^{๑๑๖๐}ร^{๑๑๖๑}ห^{๑๑๖๒}ม^{๑๑๖๓}โ^{๑๑๖๔}ด^{๑๑๖๕}ก^{๑๑๖๖}

ฝ^{๑๑๖๗}าย^{๑๑๖๘}พระ^{๑๑๖๙}เจ^{๑๑๗๐}ำ^{๑๑๗๑}ว^{๑๑๗๒}ิน^{๑๑๗๓}ท^{๑๑๗๔}ท^{๑๑๗๕}ด^{๑๑๗๖}ไ^{๑๑๗๗}ด้^{๑๑๗๘}ท^{๑๑๗๙}ร^{๑๑๘๐}า^{๑๑๘๑}บ^{๑๑๘๒}ว^{๑๑๘๓}า^{๑๑๘๔}พระ^{๑๑๘๕}โพ^{๑๑๘๖}ธิ^{๑๑๘๗}ศ^{๑๑๘๘}ต^{๑๑๘๙}ว^{๑๑๙๐}ก^{๑๑๙๑}ไ^{๑๑๙๒}ด้^{๑๑๙๓}ว^{๑๑๙๔}ด้^{๑๑๙๕}ว^{๑๑๙๖}เ^{๑๑๙๗}ด^{๑๑๙๘}ด้^{๑๑๙๙}ว^{๑๒๐๐}ย^{๑๒๐๑}ร^{๑๒๐๒}า^{๑๒๐๓}ช^{๑๒๐๔}ด^{๑๒๐๕}ม^{๑๒๐๖}บ^{๑๒๐๗}ด^{๑๒๐๘}ใน

รมนบุรีแล้ว ก็ให้อำมาตย์มาเฝ้าเชิญเสด็จพระโพธิสัตว์ไปมอบถวายราช
สมบัติ แล้วเสด็จออกบรรพชาเป็นฤๅษี บำเพ็ญฌานจนได้สำเร็จอภิญญา
สมบัติ ครั้นสิ้นพระชนม์แล้วไปเกิดในพรหมโลก

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ให้ตั้งโรงงานให้ท่านเป็นนิตย์ทั้ง ๒ พระนคร หมู่
อำมาตย์ราชทูตที่ประพฤติกาม โศกาทของพระโพธิสัตว์ดำรง อยู่ในเบญจคีต
เป็นอศรา ครั้นสิ้นชีวาแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์

สตุธา อิมิ ชมมเทสนิ อหริตฺวา ฯ ล ฯ สมนเด็จพระจอม
บรมทรงศรีตั้งนิทาน สมุททโมสชาดกจบแล้ว จึงตรัสประมวญซึ่ง
ชาดกว่า ครั้นนั้นเทวทัตเป็นวิทยากรที่ลกพระชรรค์ พระเจ้าสิริสุทโชนัน
เป็นพระเจ้าอินททัต พระดีริมหามายาเป็นนางเทพธิดา อาณนทัเป็นบุตร
ปโรหิต ราชุตเป็นบุตรอำมาตย์ ตำริบุตรเป็นพระเจ้าดีริดีหะนรคฤ
พระมหาปชาบดีโคตมีเป็นพระนางกนกวดี โมคคัลลันเป็นพระยาทุมมราช
อนุรุทธเป็นพระอินทร์ อุบถวรรณาเป็นนางมณีเมขลา พิมพาเป็นนางวิน-
ทุมดี เวาตถาคตเป็นสมุททโมสราชกุมาร

จบสมุททโมสชาดก

เรื่องสมุททโมสนั้นนอกจากบัญญัติชาดกยังมีแต่งเป็นคำฉันท์ เริ่ม
แต่งในครั้งกรุงศรีอยุธยา พระมหाराชครูแต่งค้างอยู่ตอน ๓ สมนเด็จพระ
พระนารายณ์ ฯ ทรงค่อค้างอยู่อีกตอน ๓ มาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร กรม
สมนเด็จพระปรমানุชิตชินโนรสทรงแต่งค่ออีกตอน ๓ จึงจบ

๒ สุธนชาดก

หลวงธำรงเจดีย์รัฐ (เทศ วิริยรัต) เปรี๊ญ ๔ ประโยคเรียง

กุโต นุ อากจฺฉสี ลุทุชกาตี อิทํ สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
เอกํ อุกฺกณฺจิตฺตํ อารพฺภ กณฺเณี

สตฺถา สํมเด็จพระบรมครู เมื่อเสด็จอยู่ณะพระเชตวัน ทรงพระ
ปรารภ ภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง ให้เป็นมูลเหตุ ได้ตรัสเทศน์ว่า มีคำเริ่ม
ว่า กุโต นุ อากจฺฉสี ลุทุชก ดั่งนี้เป็นต้น อนุสนธิเรื่องปัจจุบัน
นิทานดังแจ้งต่อไปนี้ว่า

กิริ ดั่งได้ดัดบังมา มีภิกษุรูปหนึ่ง เทียวไปบิณฑบาต ได้เห็น
หญิงรูปงามคนหนึ่ง ให้นักรักใคร่ ได้กัณฑ์จากบิณฑบาตแล้ว จึงเอา
บาตรแขวนไว้โดยมิได้ฉันอาหาร ครั้นภิกษุเพื่อนกัน ได้เห็นอาการ
ภิกษุนั้นจึงถามว่า ท่านไม่ระบายนะอย่างไร ๆ คุณกรท่านผู้นี้อายุ หา
ได้เป็นอะไรไม่ ฉะนั้นข้าพเจ้าไปบิณฑบาต เห็นหญิงคนหนึ่งชอบใจ
รักใคร่ เพราะฉนั้น ข้าพเจ้ากระสันถึงเขานัก พระภิกษุทั้งหลายได้พา
ตัวภิกษุนั้นไปเฝ้าพระบรมศาสดา ๆ ตรัสถามถึงความกระสัน ภิกษุนั้น
ได้ทูลความตามจริง จึงมีพุทธดำรัสว่า คุณกรภิกษุ เชอมีศรัทธาได้
บรรพชาอุปสมบทในศาสนาของตถาคต อย่างไรจึงได้ดูอำนาจแก่มาตุ-
คาม ๆ ทำความชั่วร้ายยากที่จะละได้ นักปราชญ์แต่ก่อนอาศรัยมาตุคาม

เป็นเหตุ ไม่เอื้อเพื่อต่อสัมพันธ์แต่บิดามารดา และไม่คิดต่อชีวิตของตน
 ได้ทำความลำบากยากเข็ญ เพราะเห็นแก่มาตุคามอย่างนี้ ภิกษุทั้ง
 หดายจะใคร่รู้เรื่องราวจึงทูลอาราธนา พระองค์ให้นำอดีตนิทานมาครีดี
 เทศนา ดังปรากฏต่อไปนี้ว่า

อดีตเต อุตฺตรปญฺจาสนกฺเร อาทิจฺจวิโส นาม ราชา รัชชํ
 กาลเรติ ในกาลที่ล่วงแล้วแต่หลัง ยังมีพระราชานามว่าอาทิจวงศ์
 ได้ดำรงราชสมบัติณะปัญจาตนคร มีอรรคมเหษีพระนามว่าจันทาเทวี ๆ
 มีบุตรธิดาถึงยี่สิบห้าคน คราวนั้นพระโพธิสัตว์เจ้าของเรา ได้ถือ
 กำเนิดเกิดในครรภ์พระนางจันทา ถึงกำหนดถวญนทศมาศแล้วพระนาง
 จันทาเทวีได้ประสูติพระราชโอรส งานปรากฏเหมือนรูปสุวรรณปฏิมา
 เวดามือประสูติวันนั้น ชุมทองดีชุมเกิดขณะมุมนปราสาททองดีทิศ พระ
 ราชบิดาทอดพระเนตรแล้วครีดีว่า โอรสของเรามีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มี
 อานุภาพดุจท้าวสหังสนัย ได้ทรงทำมหันตสักการ จึงให้พระนามว่า
 สุชนกุมารดังนี้

เมื่อพระสุชนกุมาร มีพรรษาอายุกาดเจริญชน โดยดำดัดบทรูปสิริ-
 วิดาศ์โสภณ เป็นที่พึงใจของมหาชนทั่วไป ถ่วงเตี้ยซึ่งวิสัยแห่งมนุษย์
 ตามันย พระสุชนกุมารนั้น ได้ทรงศึกษาศิลปศาสตร์ครุฑเขี้ยวชาญ หาผู้
 อื่นจะเปรียบปานมิได้

กิริ ดั่งได้ดัดบังพม่าว่า ในเมืองอุตรปัญจาตด้านข้างทิศปาจิณ
 นหมัดระอยู่แห่งหนึ่งหาในระนั้นได้คล้ายดีแก้วไพเราะทูลีย์ บริบูรณ์ด้วย
 บัวหวดวงบัวแดงบัวขาว ที่รอบขอบระนั้นล้วนคนไม่มีดอกออกผลต่าง ๆ
 เป็นที่น่าชมชูใจ นาคราชนามว่าชมพูจิตรได้อาศัยอยู่ในระนั้นทุกวัน
 เพราะเหตุที่อุตรปัญจาตนครจึงได้บริบูรณ์ด้วยภิกษาหาร มหาชนใน
 เมืองนั้นเคยพากันไปนมัสการทำบูชานาคราชเสมอทุกปี ๆ ได้จึงวอนขอให้
 นาคราชนั้น ช่วยทำพระนครนั้นให้มีภิกษาหารบริบูรณ์เสมอไป ด้วยเหตุ
 ที่อุตรปัญจาตนครจึงได้บริบูรณ์ด้วยภิกษาหาร เพราะอำนาจนาคราช
 ชมพูจิตร

ก็และในเบื้องปัจฉิมทิศแต่อุตรปัญจาตนครออกไปนั้น มีนครชื่อ
 มหาปัญจาตตั้งอยู่เมืองหนึ่ง เกิดขัดสนภิกษาหารหายากพลเมืองได้ความ
 ดำบาก พากันอพยพจากเมืองนั้น ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ณะเมืองอุตรปัญจาต
 พลเมืองมหาปัญจาตก็ร่อยหรอหมดไป ๆ ทุกที่ คราวนั้นพระเจ้านนทราช
 ผู้ปกครองมหาปัญจาต ทอดพระเนตรพระนครมีราษฎรน้อยไป ได้
 ตรัสถามพวกอำมาตย์ว่า ราษฎรของเราพากันไปไหนเกือบหมดเด่า ๆ
 ข้าแต่พระมหाराชเจ้า เขาพากันไปอยู่เมืองอุตรปัญจาต ๆ เขาพากันไป
 ด้วยเหตุใดอย่างไรเด่า ๆ พระเจ้าข้าเขาพากันไปด้วยเมืองอุตรปัญจาต
 หาอาหารบริโภคง่าย ๆ ก็เหตุไรเด่าอุตรปัญจาตจึงหาภิกษาหารง่าย ๆ
 พระเจ้าข้า ชมพูจิตรนาคราชเขาช่วยคุ้มครองรักษา มหาชนได้ความสุข
 เจริญเพราะอำนาจนาคราช

พระเจ้ามหาบุญจาดนันทราช คิดปราถนาจะฆ่าสมพุจฉิครนาคราช
ได้ปลุกเสกกับราชภูรทงหลายว่า เราจักฆ่านาคราชนั้นได้ด้วยอุบายอย่าง
ไร ๆ พระเจ้าชา มนุษย์สามัญด้วยกันแล้ว ไม่อาจฆ่าพระยานาคนั้นได้
ถ้าหากว่ามีพราหมณ์ผู้รามนต์ นั้นแต่ละอาจผจญเช่นฆ่าพระยานาคได้

พระเจ้านันทราช จึงให้ประกาศหาพวกพราหมณ์มาประชุมพร้อมกัน
หาร้อยคน เตือกได้พราหมณ์ผู้รามนต์คนหนึ่งจึงรับสั่งว่า แหนะพราหมณ์
เจ้าจะจับนาคราชมาทงเป็นหรือจะเช่นฆ่าให้ตาย นำมาให้เราเราจักแบ่ง
ราชสมบัติให้กึ่งหนึ่ง ๆ พระเจ้าชาตเดว ข้าพระพุทธเจ้าจะนำพระยานาค
มากวายให้ได้ ๆ คุณพราหมณ์ จึงรับไปเร็วอย่าได้ช้า พราหมณ์ผู้นั้น
ถวายนังกมตาไปยังถ้ำระหานัน คิดว่าจักพักค้างอยู่ก่อน ต่อรุ่งเช้าเราจัก
ทำพิธีจับนาค ในเวดาศเย็นวณน ได้ทอดองทำพิธีเพื่อจะให้รู้อำนาจมนต์
จึงบ้วนปากแล้วหุงหม้อข้าว มือซ้ายถือหญาคา เขี่ยคมือขวาออก
ยื่นเบ้ามนต์อยู่ริมขอบสระนั้น

ด้วยอำนาจมนต์พราหมณ์เข้าไป น้ำได้ก่ก่ดบังตายจนเป็นควัน
ชนกนใด พราหมณ์ดีใจได้หยุดเบ้ามนต์แล้วพกนอนอยู่ทนน ครนรุ่งจน
เช้า พราหมณ์นั้นไปเที่ยวหาชาติในป่า พระยานาคราชได้ขึ้นมาแปลงเพศ
เป็นพราหมณ์ ยืนแอบดูอยู่ที่ขอบสระ ขณะนั้นนายพรานชื่อปุนทริก
เคิรไปถึงประเทศตำบลนั้น ด้วยกิจธุระของตนอื่น ไดอนหนึ่งจึงพบนาค
พราหมณ์แปลง ๆ เมื่อจะถามข้อความกับนายพรานปุนทริก จึงกล่าว

๕,
คาถาว่า

กุโต นุ ตูว อากขุณสี ลุทชก พุราหมณสุสาห์
 มนตุชหตุกมากโต สัม ตูว เม วจน์
 สุโณหิ มํ กักรณตถาย อธ ตูว อากโตสี

ความว่า คุณรพ่อพราน ท่านมาแต่ไหนแล้ว ตัวเราได้มาคอยดู
 พราหมณ์เขาจะเค่งมนต์ ท่านจงฟังคำเราถาม ตัวท่านมาด้วยกิจตั้งใดใน
 ทนด้วยเล่า ๆ แหนะพ่อผู้เจริญข้าพเจ้าเป็นพรานไพร ไม่มีกิจตั้งใดนอก
 จากจะหาเนื้อกิน เพราะฉนั้น ฉนั้นมาทนุกเพราะจะดกเนื้อ ๆ คุณรพ่อพราน
 ท่านเป็นคนชาวเมืองอุตรปัญจาด หรือว่าเป็นคนชาวเมืองอื่น ๆ ข้าพเจ้าเป็น
 คนชาวเมืองอุตรปัญจาด ๆ ก็เมืองอุตรปัญจาดนั้น ศึกษอาหารหากินง่าย
 หรือหายาก ๆ คุณรพราหมณ์ เมืองอุตรปัญจาดหาศึกษอาหารกินง่าย ๆ
 แหนะนายพราน ศึกษอาหารหากินง่าย เป็นด้วยเหตุไร ๆ ข้าแต่ นาย
 บ้านเมืองของข้าพเจ้า มีชาวปดอาหารหากินง่ายนั้น เป็นเหตุด้วยอำนาจ
 พระยาชมพุจิตรนาทช่วยบำรุงรักษา ๆ เออเมื่อเป็นเช่นนั้น เดียวนี้ถ้าจะมีผู้
 ทำอันตรายแก่พระยาชมพุจิตรนาท ตัวท่านจะพึงทำอะไรกับเขาเล่า ๆ
 ข้าพเจ้าก็จักศตศัรยะผู้ทำอันตรายพระยานาคนั้นเสีย ๆ นายพรานพูดจริง
 หรือ ๆ ข้าพเจ้าพูดจริงดีหนะ

พระยาชมพุจิตรนาทราช ได้บอกความจริงแก่พรานบุณฑริกว่า
 ตัวข้าพเจ้านคือนาคราช บดินมพราหมณ์คนหนึ่งจะมาทำอันตรายข้าพเจ้า
 ท่านจงช่วยฆ่าพราหมณ์คนนั้นด้วย ถ้าท่านไม่ช่วยป้องกันชีวิตข้าพเจ้า
 จักบรรลัยด้วยมือพราหมณ์ แล้วพระยานาคจึงแจ้งความว่า ท่านจงไป

ชุ่มอยู่ชายป่า เมื่อพราหมณ์ได้มาร่ำยมนต์แด่พญายาที่ขอบสระแล้ว ท่าน
 เห็นน้ำขึ้นเป็นคลื่นพุ่งมาในขณะใด ท่านจึงวิ่งไปให้ถูกพราหมณ์ แต่อย่า
 ให้ตาย แล้วท่านจึงรีบออกจากกระหวางพุ่มไม้ไป กระซอกค้ำพระมางอ
 ดาบทำท่าจะฟัน ท่านจึงรู้ว่าดูกรพราหมณ์คนชั่วร้าย จงคดาบมนต์เสีย
 เดียวน ถ้าเจ้าไม่คดาบมนต์ เราจักฆ่าให้ตายเดยวณ ฯ ข้าแต่เนาคราช
 พราหมณ์เขาคดาบมนต์แล้ว ข้าพเจ้าจะรู้ด้วยอาการอย่างไร ฯ แหะ
 พรานไพร ท่านจงสังเกตไว้ กาดเมื่อใดนานนหยุดนิ่งเป็นปรกติแล้ว กาด
 เมื่อนนท่านพึงรู้เถิดว่าพราหมณ์เขาคดาบมนต์แล้ว ท่านจงคคค้ำพระ
 พราหมณ์คนนั้นเสียด้วยประการดังนี้ พระยานาคราชบอกอุบาย ให้แล้ว
 ก็ไปยังพิภพของตน

ในลำดับนั้น พราหมณ์ ได้นำเครื่องพดมาแล้ว จึงร่ำยมนต์แด่พญ
 ยวดงไปในสระ ขณะนั้นน้ำก็เกิดเป็นคลื่นดุจเป็นเปลวไฟ พรานบุญทริก
 ซึ่งแอบชุ่มที่พุ่มไม้ ได้เห็นแล้วจึงวิ่งหนีไปถูกพราหมณ์ ๆ ได้ตมตง
 จิ่งดวงตรงเข้าจิกค้ำพระพราหมณ์ไว้ เจอดาบทำท่าจะฟันได้รู้ว่า ดูกร
 พราหมณ์คนชั่วถ้อย พระยาชมพูจิตรนาคราชผู้เป็นเทวดาของเรา เจ้า
 มาประทุษร้ายทำไม จงรีบคดาบมนต์เสียโดยเร็วไว หากไม่เราจักคคค
 ค้ำพระด้วยดาบเดมนี้ ทูธูพราหมณ์กลัวความตาย ได้คดาบมนต์ออก
 หนีไป พรานบุญทริกเห็นน้ำได้หยุดนิ่งโดยสภาพปรกติ แล้วจึงคคค้ำพระ
 ด้วยดาบพราหมณ์ขาดใจตาย ชมพูจิตรนาคราชมีกายอันเบา ขนมาหา
 พรานบุญทริกพาไปยังนาคพิภพ ได้ทำเคารพบูชาสักการะครบเจ็ดวัน เมื่อ

ปัญญาสชาดก

จะพาขึ้นมาตั้งนั้นได้ ให้แก้ตัวมีราคามากแก่พรานบุญชริก แล้วพามาหยุด
อยู่ที่ขอบสระตั้งไว้ว่า ถ้ามีเหตุอันใดท่านต้องการพบเรา จงมาหาหากที่
เข้าประตู ๆ เขาจักพาไปหาเรา เมื่อหากเราจะส่งพรานบุญชริกให้ไปนั้น
จึงกล่าวคาถาประพนธ์ดังนี้

อุชฺ ฺคจฺฉ อโศ สมม ยตฺถ ยตฺถ นีเวสเน
ตํ มคฺคํ ปฏฺฐิปนฺโนสสิ ชฺวันโต สห ณาตฺถิ

ความว่า แหนะสหาย ท่านจงเดินตรงไปตามทางนี้ ที่อยู่ของท่านมี
ในหนทางใด ท่านจงได้ไปตามวิถีทางนั้น ก็จะได้ประสพพบบุตรภรรยา
พร้อมด้วยญาติมิตร จงเพียงชีวิตอยู่เป็นสุขดำรงอายุเกิด พรานบุญชริก
นั้น ได้กลับจากป่ามาที่บ้านเรือนของคนโดยสวัสดิ์

เอกทิวสํ อยู่มาหลายวันหนึ่ง นายพรานบุญชริกนั้นเที่ยวแสวงหา
เนื้อในป่า ได้ไปพบอาศรมบทพระกัศัณเฑาะฐิ ได้ปลัดคนผู้ตรวจไว้เข้าไป
กราบไหว้พระดาบส ๆ เมื่อจะถามซึ่งเหตุที่พรานมาหา ได้กล่าวพระคาถา
นี้

อติทฺวารคโตสสิ ตฺวํ อสหาโย วเน อธิ
เอโก อรญฺเณ วิจโร เกน อธิมากโตสสิ

ความว่า ท่านได้มาไกลไม่มีเพื่อน มาแต่ผู้เดียวเที่ยวมาถึงบ้านด้วย
กิจธุระประสงค์สิ่งใดหรือ พรานบุญชริกจึงแจ้งความว่า ข้าแต่พระฤๅษีผู้
เจริญ ข้าพเจ้ามีไตครันครามขามขยาด ของอากาศุราชสีห์ เทียวมาหาเนื้อ
ในไพร่ดณฑคนเดียวเท่านั้น นายพรานนมจัดการแล้วก็ไปเที่ยวหาเนื้อต่อไป

ได้เห็นส่วนตำบลหนึ่งเป็นทรมณียสถาน อันตระการด้วยร่มรุกชต์ฉนวนไม้แค
ฝอยงามวิจิตร ในท่ามกลางสวนนั้นมิดระดังเหตยมเปี่ยมด้วยวารี ได้สดอาด
คาภาสด้วยเบญจปทุมวรรณ รีมรอบขอบสระนั้นคนไปด้วยบุบผาชาติมี
จำปาแถมติเปนนัน พราณบุณฑริกจึงกตัญญูมาหาพระฤๅษี เมื่อจะกล่าว
ถึงสวนศรีได้กล่าวคาถาว่า

ตัม ตัม หิ อุษยานวรี ตสฺส มชฺเณ มโนรมมัม
เอกัม ภูตํ ทิสฺวาน จมฺปกตงกตัม กิณฺตัม
ภูตํ ปุจฺฉามิ สัม ภูณฺสี ตวํ อีสึ

ความว่า ข้าแต่พระฤๅษี ที่ตรงนั้นเป็นส่วนศรี สระโบกขรณี
มีอยู่ท่ามกลางสวน เป็นที่ยวนใจประทับไปด้วยรุกชชาติมีจำปาเป็นต้น
ข้าพเจ้าได้เห็นแล้วคิดดงนว่า จะเป็นมนุษย์หรือเทวดามาสร้างไว้ ข้าพเจ้า
ขอถามพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ๆ ได้โปรดเถาให้ข้าพเจ้าฟังณะกาดบดิน

พระกตัญญูจึงบอกว่า ดูกรพราณ สวนนั้นใครจะสร้างไว้เราไม่รู้
เห็นมอย่างนกอนเวามาอยู่ หมู่กนิรเคยมีมาเด่นหน้าในสระนั้น ท่านอยากดู
จงไปยืนแอบอยู่ริมสระ ก็จักได้เห็นชมเด่นเป็นชวัญตา นายบุณฑริก
พราณไพร ดีใจไปแอบซุ่มณะพุ่มไม้ริมขอบสระศรี วันนั้นเป็นวันบุญ
มีอุโบสถชนดับห้าค่ำ ผุ่งกนิรทั้งหลายเคยมาเด่นหน้าทสระสวนอุทยาน

คราวนั้น เจ็ดนางกนิรเป็นริดาของท้าวทุมราชอยู่ที่ภูเขาไกรลาสได้
พาบริวารพินหนึ่งบินมาโดยอากาศ ครั้นถึงสระสวนได้ชวงกน็ดงเด่นหน้า
บ้างว้ายบ้างดาบางว่าแดงบรื่องตามลบาย ครั้นเวดาบ้ายชวงกน็ดนผายบิน

จึงจะรู้ว่านาคบาศมีอยู่ที่ไหน จะได้นาคบาศมาด้วยอาการอย่างไร พระผู้
 เป็นเจ้าได้บอกให้ข้าพเจ้าทราบ ณ บัดนี้ พระฤๅษณ์จึงบอกให้ว่า นาคบาศ
 นั้นณะเพราะมีที่นาคโดก ท่านอาจไปเอามาได้แล้ว นางกนิรทชอบใจก็เป
 ็นอันได้สมประสงค์ พรานไพรได้ฟังดังนั้น มีใจเกษมสำนคียงนักหนา จึง
 กราบลาพระฤๅษณ์ตรงไปสู่สระใหญ่ ตั้งใจระดัดถึงพระยาขมพูจิตรนาคราช
 นายประจักษ์วราหน้าจิตรนายพรานไพร ได้นำพรานไปหานาคราชฯ เมื่อจะ
 ถามเหตุที่พรานมาหา ได้กล่าวคาถาว่า

กี การณ์ หิ ลุทุธก อากโต มม สนตฺติเก
 เกนตฺเตนสี ตฺวั พฺรุหิ ปุเรสุสามิ มโนรถิ

ความว่า แหนะพราน มีเหตุการณ์อะไรท่านจึงได้มาหานาคบาศ
 จะขุระประสงค์สิ่งใดหรือจงบอกข้าพเจ้าฯ จะจัดให้ตามความประสงค์
 พรานบุญทริกจึงแจ้งว่า ข้าแต่เนาคราชผู้เรืองฤทธิ ข้าพเจ้ามาหา
 ปรากฏาจะขอนาคบาศ ดูกรล่หาย ท่านจงขอลสิ่งอื่น ๆ เราจะให้ นาค
 บาศนั้นเป็นของคู่ชีวิต กาดใดพระยาครุฑมาจะจับเรา ในกาดนั้นเราก็อ
 นาคบาศไว้ พระยาครุฑไม่อาจเข้าไถดแล้วหนีไป เหตุนี้เราให้ไม่ได้ ฯ
 ข้าแต่เนาคราช ขอท่านได้กรุณาให้เกิดแล้วจะเอามาตั้ง ฯ นาคราชจึงคิด
 ว่า พรานบุญได้มคุ้นกับเรา เขาได้ช่วยชีวิตเราไว้ เราจะมีชีวิตอยู่หรือ
 จะตายก็ตาม ซึ่งเราจะไม่ให้หากวไรไม่ คิดแล้วก็ส่งนาคบาศให้พรานไป

พรานดีใจได้บรรดารีญาคราชา ๆ จึงพาพรานขึ้นมาตั้งยังมนุษย์วิถิ ได้
 ก่ดาวคาถาว่า

ยักิญจิ การณ อตฺถิ เม สนฺตักิ อิศาคโต
 ตฺวิ มมฺ สรสี สมฺม ยักิญจิ ตว การณ

ความว่า คุณรตฺหาย ท่านมีกิจตั้งใดจงมาหาเราที่ตรงสระนี้ จงระลึก
 เรา ๆ จักมาทำกิจของท่านให้สำเร็จไป พรานบุญทริกดีใจ รีบคดาโคด
 มาหาพระฤาษี แล้วไปแอบซุ่มอยู่ที่พุ่มไม้ใกล้สระโบกขรณี คอยดูทาง
 นางกนิริจะบินมา

ครานั้น ชิดาวิชาธรเจ็ดนางสวมปีกหางแต่งกายพร้อมด้วยบริวาร
 บินทยานจากไกรดาตมาทางอากาศถึงสระโบกขรณี จึงเปิดเครื่องประดับ
 กับปีกหางลงวางไว้ ไต่พากันลงไปเล่นน้ำในสระ ณ ขณะนั้น พราน
 บุญทริก ค่อยค่อยย่อออกไปจากพุ่มไม้ ขวางหน้าคบาศ์ไปก่ดาวฝูงกนิริ
 บ่วงนั้นเพราะจะต้องหัดถนางมโนहरา นางกนิราทงเห็นพรานบ้ำมี
 ความก่ดวรบขึ้นมาแต่งควบินหนีไปบนเวหา ไต่ร้องให้พี่ไรร่าร่าพรณ
 ว่า แต่ก่อนไรไต่เคยมาเล่นน้ำที่สระสวนนี้ จะไต่มีภัยถึงไรก็หาไม่ ครัง
 หนามภยชนคด้วยเหตุไรแล้ว จำพวกเราจักทูลพระราชาว่า พรานบ้ำจับ
 ราชชิตาไวคองน พระเทอผู้มารดาจักทรงไต่การ่าไร คงจักตามมาตาย
 กับพระชิตาทน

เหล่าพวกกนิริ ไต่บินมาถึงเขาไกรดาต พากันดยายम्मเปิดอง
 อากรณ์ หมอบดงแทบบาทอิชาทรทุมราช พากันร้องให้กราบทูลว่า เกิด

ความพินาศใหญ่ นางมโนหราเทวีมีพราหมณ์คนหนึ่งมาจับไว้เหมือนเต๋อ
จับเนื้อในปากก็ปานกัน เทวผู้มารดาได้ฟังดังนั้น ยกหัตถ์ทั้งสองค่อนพระ
ทรงดวงพลาทงทางทรงไศกี้ ได้ตรัสพระคาถาว่า

หahaha ธิดา ปิยา มยหิ น ปสฺสามิปี เต มุจ
อนุสฺสรามิ ลุกฺเชน วิทฺธาหิ วิช สตฺติยา
มโนหริ น ปสฺสามิ มรณิ เม วริ สียา
กิ ชฺวิตฺ วินา ธิดา นียติ เหสฺสามิ ชฺวิตฺ

ความว่า โอโธมโนหราลูกรักของแม่แม่ไม่เห็นหน้าเจ้า เข้าแต่
ดำตักถึง บีมประหนึ่งว่าจะขาดใจ อุปมัยดังพรานไพรแทงด้วยหอกฉนั้น
แม่ไม่เห็นมโนหราตายเด็ดกว่ามีชีวิตอยู่ ถึงมีชีวิตอยู่ต่อไปแต่ได้พราก
จากลูกรักก็ไม่มีประโยชน์อันใด แม่จึงต้องตายเสียเป็นมั่นคง ณะ ครอง
พระเทวีจึงทูลพระภคิ์ดาว่า ข้าพระบาทจะขอไปตามมโนหรา ฯ แหนะ
พระเทวีได้เธอรีบไปเถิด พระเทวีผู้มารดาพร้อมด้วยบริวารบินทยานไป
ยังอากาศ เทยงเดาะหานางมโนหราในกาดนั้น

(ทันทีจะกล่าวถึงพรานบุญทริกต่อไป) พรานบุญทริกเห็นนาคบาศ
คดองหัตถ์มโนหรา รีบดำวเท้ามาหวังจะจับหัตถ์มโนหรา ฯ ร้องห้ามว่า
ท่านอย่าได้ถูกคดองชีวิตน้องจะตายดง ท่านจงปลดคดบ่วงออกให้ คดว้าจะ
ไปกับท่าน พรานบุญทริกได้ปลดนาคบาศจากหัตถ์แล้วพูดว่า นางเทวี
จงเปิดองเคืองคดุมคอบกทางให้ข้าพเจ้า นางมโนหราได้เปิดองบักทาง
ดั่งให้นายพรานถือไว้ นางได้คุกเข่าดงกับพสุธาณหน้าต่อทศอุตร นมัส

ในโลก สรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาด้วยความแปรไปเป็นธรรมดา ความเป็น
หนุ่มสาวย่อมมีในโลก ความวิโยคก็ย่อมมีอยู่เป็นนิตย์ ธรรมดาถูก
มารดาจะผูกความรักรักแท้ใด ในที่สุดก็มีความแปรผันจิตจางห่างลงทุกวัน
เป็นธรรมดา

เมื่อนางมโนहरาพิดาปราโมทย์นี้ แล้วจรรโลงไปกับนายพราน ๆ จะได้
คิดนึกเพียงจะจับหัดนางมโนहरาก็กหาไม่ ด้วยเหตุใดด้วยเหตุคนเป็นคน
กาพิกณณี มิได้สมควรแก่สรี เพราะฉะนั้น นายพรานจึงไม่อาจจะอภิรมย์
ร่วมกับนางมโนहरานี้ได้ เพื่อนให้คิดไปว่าเราจักพานางกนิษฐิ์นไปถวาย
ให้เป็นบาทบริจาริกาแด่พระสุธนกุมาร ในทหมีคาร์บเข้ามาว่าหญิงใดมี
บุญสมควรเป็นใหญ่ในโลก หญิงนั้นมีรูปร่างดั่งลักษณะใดเกิดแล้วใน
สำนักแห่งบุรุษมีรูปอันประณีต เพราะฉะนั้น พรานบุญทรก็จึงได้นำ
มโนहरามาคิดว่าจะถวายพระสุธน พรานบุญทรก็กับนางมโนहरา ได้พา
กันมาไม่นานนักได้บังนตุงพระนครอุตรบัญชา

ดี ทิวสั วันนั้นพระโพธิสัตว์เจ้า ได้ทรงสมุทหัดถัดเสด็จไปยังอุทยาน
พร้อมด้วยบริวาร ทอดพระเนตรนายพรานกับนางมโนहरาเคิรผ่านมา มีจิต
คิดรักใคร่ด้วยสามารถความเชื่อโยในชาติหนหลัง จึงรับสั่งให้บุรุษไปหา
ตัวจนจรกกับนางมโนहरาเข้ามาเฝ้าถามว่า เจ้าชอใด มาแต่ไหนแต่มา
ด้วยกิจอันใด นายพรานจึงทูลว่า ข้าพระบาทชอบุญทรก็มาแต่บ้านหิมพาน
ต้องการมาจะถวายราชธิดาวิชาธรแด่พระองค์พระเจ้าชา

พระโพธิสัตว์ทรงพระ โสมนัส ได้ประทานทองคำพันดมกับแหวน

เพื่อรวงหนึ่งแก่พรานบุญทริก แดทรงเกอภูตด้วยดีการอื่นอีกมากมาย
 แล้วให้พนักงานไปกราบทูลพระราชบิดามารดา พระเจ้าอาทิตย์วงศ์กับองค์
 จันทาเทวี ทรงโลมณัตยินดี ได้ให้พนักงานเฝ้าไปตีประกาศราษฎรว่า
 บรรดาประชาชนชาวนคร จึงจัดแจงตั้งของบรรณาการ ออกไปต้อนรับ
 นางมโนหรธาทำวชิรากรรตฤกษ์ของเรา ราษฎรทั้งหลายได้พากันทำ
 ตามประกาศ พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ราช ให้พนักงานจัดการแต่งนครให้งดงาม
 วิจิตรรุ่งเรืองราวกะว่าเมืองไตรทศทิพยวิมาน แล้วให้เชิญนางมโนหรธาแต่
 อุทยานเข้าสู่พระราชฐาน ได้ให้จัดพิธีมงคลการตามอย่าง คือ ปราสาท
 มงคล วิฆาหมงคล อภิเชกมงคล เมื่อเสร็จพิธีการมงคลแล้ว พระมหา
 สัตวักโคเดตต์จร่วมรักกับมโนหรธาอรรมเหษ ทรงหน้ากตายนารอนมได้
 อาลัย ได้เสวยสุขสำราญพระหฤทัย ด้วยประการดังนี้

(ต่อนี้จะกล่าวถึงมารดานางมโนหรธา) ใจความว่า นางเทวี
 มโนหรธามาตา เทียวเสาะหาราชธิดามาถึงสระโบกขรณี ได้หยุดลงจาก
 อากวคังวิถ ได้เห็นกุนทลแก้วมณีแดงดวงดอกไม้ อันกระจัดพัดพราย
 ตกอยู่ที่ทางงเดนนาง นางยังพระองค์ไว้มิได้กอดมดงไป อุปมัยดังยอด
 ปราสาทอันต้องเวรมีพวาทหักขาดลงณนั้น นางทรงรำพรรณถึงพระอุกยาว่า
 มารดาได้มาเห็นแต่สระศรีมิได้เห็นหน้าเจ้ามโนหรธา มารดาไม่รู้ว่าจะถาม
 ใคร ๆ ก็ไม่มีมารดาจะได้ถามเขา โอ้อวกรรมของเราจึงพัดพรากไป
 จากกัน ทำไฉนจะได้เห็นหน้ามโนหรธา นางรำไรไปมาคุดังจะเป็นบ้า

TUDC นางประคองสองพาหุสยายเกศ ทรงอาตุรโทษเดิรตามรอยเท้าเข้า

ไปป่าหิมพาน ได้ทศนาการเห็นห่อเครื่องประดับวางอยู่ทับไม้ นางได้
 ดมดมในทันใด ครั้นได้สดับขานนางได้กล่าวพิไรว่า แม่มโนหรากงจะไปทาง
 นั้นแล้ว แม่มได้เห็นพระดุกแก้วเห็นแต่ห่อเครื่องประดับนั้น นางจึงได้เขาดงมา
 แขนงไว้กับบอก เทยวงนังกเคิรตามไป เมื่อไม่เห็นดูดยา นางจึงกลับมายังเขา
 ไกรดาต เข้าไปสู่สำนักทุมราชดำมี ทนนทานท้าวทุมราช ได้ทอดพระเนตร
 นางนาถเทวีเจ้ากลับมา เมื่อจะได้ตามนางพระยาได้กล่าวพระคาถาน่า

กี ปน ปติติ ภาทุกเท อมหากปิ ธิตรณจ
 วิจรนตี กเวสาย อโศ ปพพตวนานิ

ความว่า แหะพระนางเทวีผู้เจริญ เธอได้เที่ยวค้นคว้าไปตามภูเขาแต่
 เนาวไม้ ได้พบพระดูดยาของเราหรือไม่จึงได้กลับมา นางมโนหรามาต่าจึง
 ทูลว่า ข้าแต่เทวบิดร หม่อมฉันเที่ยวค้นคนคนหาทั่วไป ก็ได้พบมโน-
 หราทะวี ได้เห็นแต่เครื่องประดับวางอยู่ทับไม้ หม่อมฉันได้ติดตาม
 ต่อไปจึงได้กลับดังนี้ หกนางกนิรพากนหนึ่งดอมชนนพิดาปรัไร โดยประการ
 ต่าง ๆ

(ทนจกกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ต่อไป) ใจความว่าพระโพธิสัตว์ได้
 เสดยสัมบัตต์นกาตหลายเดือนมาแล้ว มีพราหมณ์ผู้ชำนาญเวทศาสตร์
 คนหนึ่ง ได้ตามภักดีเข้ามารับใช้การงานของพระโพธิสัตว์ได้เสมอทุกวัน
 พระมหาสัตว์เห็นว่าพราหมณ์นั้นขยันดีมีบรรดั่งถามว่า เจ้าดูกรากกร้า
 ถ้าหากอุปฐากเรา เจ้าจะค้องประดั่งคั่งใดหรือ ๆ ข้าแต่มหาราช ข้า
 พระบาทตั้งใจไว้ว่า เมื่อพระราชาบิดาของพระองค์ถึงคตไปแล้ว ข้าพระ

บาทจะขอรับบรรดาศักดิ์ตำแหน่งที่ปุโรหิต ในกาลเมื่อพระองค์ได้ดำรงราช
 แดงน พระมหาสัตว์ได้รับคำพรหมณินนไว้ ฝ่ายปุโรหิตซึ่งยังคงตำแหน่ง
 อยู่รูเรื่องนเขา คิดผูกเวรต่อพระมหาสัตว์เจ้า ได้กราบทูลยุยงพระเจ้า
 อาทิจวงศ์ว่า พระสุชนราชโอรสคิดขบถต่อพระองค์ จะปลงพระชนม์ซึ่ง
 หมายจะเป็นพระราชบิดาได้ทรงฟังก็หาเชื่อปุโรหิตไม่
 อยู่มาวันหนึ่ง มีพวกข้าศึกยกมาตีเมืองปตยาเขตแดนนครบัญญัติ
 พระเจ้าอาทิจวงศ์ทราบแล้ว คิดจะเสด็จออกไปปราบข้าศึกเอง แต่เกรง
 ว่าจักไม่สามารถจะเอาชัยชนะได้จึงปรึกษากับปุโรหิต ว่าจะได้ใครออกไป
 ปราบปรามข้าศึกได้ดี ๆ ข้าแต่ทเวบพิตร พระองค์จึงส่งพระราชโอรสไป
 เกิด พระเจ้าข้า ๆ คุ้มครองหาพรหมณ์ ลูกของเรา ความคิดยังอ่อนแอ
 แดงนไม่ฉลาดในการรบด้วย จะส่งให้ออกไปเห็นจะไม่ได้ ๆ ข้าแต่มหाराช
 พระราชโอรสกำลังหนุ่มของใจ รู้จักการรบดีกว่าผู้ใหญ่เสียอีก พระเจ้าข้า
 พระอาทิจวงศ์ราชาทรงเห็นชอบด้วยปุโรหิตแล้ว ได้รับสั่งหาตัวพระสุชน
 कुमारเข้ามาตรัสว่า คุณพ่อสุชน พ่อจงรับอาสาออกไปปราบข้าศึกยัง
 ปัจจุบันชนบทสักครั้ง พระมหาสัตว์รับโองการพระบิตูราชแล้ว ถวายบังคม
 ดาขออกไปหาพระมารดาทูลความตามที่พระบิตูราชใช้ให้ไปนั้น ครั้นแล้ว
 ได้บอกแก่นางมโนहरาเทวี ๆ ทูลจึงวอนจะขอไม่ให้เสด็จไป พระองค์
 ได้ปตอบนางมโนहरาเทวีให้คลายความวิโยคแล้ว ได้รับรัศจึกกระบวนพต
 ซึ่งจะยกออกไปไว้พร้อมเสด็จ

ครั้นได้พิไชยฤกษ์แล้ว พระสุชนกุมารจึงเสด็จชนทรวงหลังมาตั้งคฤ
 ชร พวกพตนิกรสหชาติโยธาทางตีหมึกเค็รเป็นคู่กันไป ได้ยกพยุหเคลื่อน

ออกจากเมือง เติรแน่นเมืองดับต้นกต่นกตาดบัพ ฤๅษรหคถกเปตง
 ดำเนียงโกญจนาท พดทหารมาผู้สามารถแดพดเติรเทำด้วณอาจหาญ
 แวดด้อมพร้อมด้วยบริวารณะเทอนณะทวนแผ่นพศุชา ทงเทพยดาก้มาช่วย
 อภิบาท รัยเร่งเติรกระบวนทัพ โดยดำดับจนันต์เขตชนรบัจจันคชนบท
 ด้วยเศษานุภาพมหาดศวกเจ้า เหล่าพวกซำคักทงหดยกไม่อาจรอดค้อสู้ได้
 พากันยกพวกพดหนักถับไป

ตี ทิวส์ ในคืนวันที่พระโพธิสัตว์ยกพลโยธาไปนั้น พระเจ้าอาทิตย์
 วงศ์ทรงพระสุบินว่า พระอินทร์ของพระองค์ให้ตออกจากอูระ แด้วไป
 กระหวัด วงศ์ากต ชมพู ทวีปดาม รอบ แด้วได้ หตกดับ เข้าใน พระอูระตั้งเกำ
 พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ทรงตั้งคณบรรทม ครนถึงเวลาเข้าให้หำค้วปุโรหิต
 เข้ามาเฝ้าครัดถามถึงความที่ทรงนิมิต ปุโรหิตมีความดีใจคิดว่าความที่เรา
 คงใจไวทนจกดำเรจแล้ว วนนเรจก็ค้เห็นหตงตั้งชณผู้เปนซำคักแล้ว
 คิคคองจกรายทูตพระราชำว่า ซำแต่เทวบพิตร พระสุบินนิมิตนไม่ค้ ๗
 คูกรพราหมณ์ ไม่คั้นั้นจกเปนอย่างไร ๗ ซำแต่เทวบพิตรคำราทายว่า
 พระราชเทวแตรราช สัมบคกับพระองค จกเปอนันตรายถึงความพินาศใหญ่ ๗
 คูกรพราหมณ์ ถ้าเชนนนเรจจะแกไขอย่างไรได้บ้าง ๗ ควรจะทำการบูชา
 ยัญ ๗ พิธิบูชายัญนจกทำอย่างไร ๗ ซำแต่เทวบพิตร พิธิบูชายัญน
 ค้องซำค้วคองเทำศเทำบูชา ทฬนรายจจะกลายเปนค้ได้ พราหมณ์ปุโรหิต
 ทูตคองนแล้ว จึงได้กรายทูตด้วยคำถำนว่า

ขทา ทุสฺสึบิณฺโณ ทิสฺวา	สพฺพิปาณาย ชุหติ
นาสุเสตี ทุสฺสึบิณฺโณ ทิฏฺฐิ	อิติ เวโท ปวฺจจติ
ตสฺมาปิ ขณฺณํ กริตฺวา	มา จ โภจิ อุตฺทโว
เทวียา รชฺชํ อตฺตานํ	กตขณฺณํ สุขํ ลภสิ ปุเรตรํ

ความว่า ข้าแต่มหาราช คัมภีร์เวทศาสตร์ตายไว้อย่างนั้นว่า กาดเมื่อใด
 ผู้ที่เห็นไม่ผิด ได้ทำพิธีบูชาด้วยฆาตกรแล้ว ในกาดนั้นฝนรายก็ดับกตาย
 เป็นดีไป เพราะเหตุนั้น พระองค์ได้ทรงทำบุญญวิธีแล้ว อุบัติทวันตราย
 ก็ไม่มี พระองค์กับพระราชเทวีจักเสวยราชสมบัติ เป็นสุขดำรงอายุยิ่งเช่น
 ดังก่อนมาด้วยประการฉะนี้

ราชา พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ทรงครีตตั้งอำมาตย์ทั้งหลาย ให้รับช่วย
 จดหาสัตว์เดโสงเทวาไว้ให้พร้อมเราจักทำบุญชายัญ อำมาตย์ทั้งหลายนั้น
 ได้บังคับพวกพรานให้ จดการหาสัตว์ เดโสงเทวากับทั้งบุรุษแฉดสัตว์นำมา
 รวมไว้ในโรง พิธียัญ พร้อมเสร็จแล้วได้กราบ ทูลให้ทรง ทราบทุก ประการ
 พระราชาจึงตรัสแก่พราหมณ์ปุโรหิตว่า คุณพราหมณ์ ตั้งสรรพสัตว์ได้
 จดไว้พร้อมแล้วจงรับทำพิธีเถิด ฯ ข้าแต่เทวบพิตร ยังขาดอยู่สิ่งหนึ่งยัง
 ทำพิธีไม่ได้ ฯ คุณพราหมณ์ ยังขาดอะไรอีกเล่า ฯ ข้าแต่เทวบพิตร
 ยังขาดกนิกรอีกอย่างหนึ่ง ฯ กนิกรนั้นหาได้ยากนัก ฯ หาไม่ยากนักมีอยู่ใน
 นครนคือนางมโนหรา ฯ นางมโนหราเทวี เป็นคู่ชีวิตของบุตรเขา ไม่ควร
 เขามาฆ่าบุญชายัญ ฯ ข้าแต่เทวบพิตร การจะควรหรือไม่ควรนั้น พระองค์
 จงทรงพิจารณาให้ดูก่อน จงเห็นความทุกข์ร้อนอื่นเกิดแก่พระองค์แต่ราช

เทวนาทรรว้าให้ไต่กราบทูตว่า ข้าแต่พระราชามรดา พระแม่เจ้าไม่ทรง
 ทราบหรือ บดินพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ ทรงเช็ดถอยคำพราหมณ์ปุโรหิต
 คัดจับหม่อมฉันไปฆ่าบูชาญี ขอพระมารดาได้กรุณาด้วยช่วยไปทูตขอ
 ผ่อนผันผิดรอแต่พอให้พระสุชนกุมารเชือกด้นมา หม่อมฉันจักได้ถวาย
 บังคมบาทราชภักดีดา ขอขมาโทษและทูตดาตายไปตามยถากรรม

ฝ่ายพระนางจันทาทเหว รับค่านางมโนहरาเทวีศรีระไล จึงพร้อมด้วย
 บริวารเสด็จจะไปเฝ้า พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ ๆ ทรงทราบวาพระนางจันทา จะมา
 เฝ้า จึงรับสั่งกับราชบุรุษไว้ ห้ามไม่ให้พระนางจันทาเฝ้า พระนางจันทา
 เทวี เมื่อไม่ได้โอกาสเข้าเฝ้าก็เสด็จกลับ แลแล้วเสด็จขณยังปราสาทนาง
 มโนहरา ทรงเข้าตัวมกอดศรีระไล ทรงพิลาปร่ำไรด้วยประการต่าง ๆ

นางมโนहरาเทวีจึงทูตว่า ข้าแต่พระมารดา ถ้าว่าพระมารดาเจ้า
 ไม่ได้โอกาสเฝ้าแล้ว หม่อมฉันผู้ถูกแกวจากตายเที่ยงแท้ไม่ต้องสงสัย นาง
 เชอกักร้าให้ไต่กราบทูตว่า ถึงว่ามีพระราชาอันประเสริฐก็ขอความเดียวแปล่า
 หาเป็นร่วมเงาได้พึงอาศัยไม่ บดินคนอื่นเขากด้นมาจะจับหม่อมฉัน นำไป
 ฆ่าบูชาญีเดี่ยวนั้นแล้ว ถูกแกวได้ปราศจากภักดีดาหาพึ่งมิได้ พระสุชน
 ผู้ภักดีจากภรรยาไปตามหม่อมฉัน ถ้ากระนั้นพระราชามรดา จึงได้กรุณา
 ประทานเครื่องประดับที่หม่อมฉันฝากไว้ หม่อมฉันจะได้ประดับกาย แล้ว
 จักถวายบังคมดาตายทั้งเครื่องประดับ

พระนางจันทามารดาสุชนกุมาร จึงได้ประทานเครื่องประดับกับ
 บั๊กหางให้แก่นางมโนहरาเทวี ๆ จึงประดับกายอินทรีย์ ต่อมบั๊กหางพร้อม

เสร็จแล้ว จึงบังคมชนนีพอรำไปมา พระนางจันทาเทวทรังคังเคต
ศรีสระไถ แลวันทตลตคฤทษโคกก็มีเดาวันครีตว่า เจ้าสุชนตูกของเราเขา
กตบมาเมื่อไม่เห็นแม่มนโหรา ก็ระเทยวตามถามหาทวมณเทยรสถาน
เมื่อไม่พบพานแล้วพระตูกแกวกจกตายเป็นมันคง

นางมนโหราเทวจึงทูลว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ถ้าว่าพระสุชนกุมาร
จอมภักดาตบมาถึงแล้ว ทูลกระหม่อมแก้วจงบอกตามคำหม่อมฉันตั้ง
ไว้ว่า หม่อมฉันผู้ชื่อว่ามนโหรา ขอถวายบังคมฝ่าพระบาทราชสามี
โทษกรรม ตั้งโตมีขอ พระราช สามีได้โปรด ชมาโทษแก่หม่อมฉันผู้มนโหรา
ด้วย กับช่วยบอกวามหม่อมฉันมนโหรา ขอถวายบังคมดาตายตามยถากรรม
นางมนโหราเทวทูลคงนแล้ว นางจึงบ้ายหน้าคอบุรพทิศถวายบังคมพระมารดา
มหาสัตว์เจ้า ได้กถาวคาถาว่า

อมม เม วจน์ พुरुหิ ปาเท เทว จิตตลกขณ
วนทามิ สิริสาหนุตติ สามิกณจ ปุณปุณิ
อิทํ ปจฺฉิมกํ มยหิ ทสฺสนิ ปุณ ทูลลภิ
สํโยคณจ วิโยคณจ เอสา โลกสฺส รมมตา

ความว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ขอพระมารดาได้โปรดบอกกะพระสามี
ว่า ข้าผู้ชอมโนหรา ขอถวายบังคมฝ่าพระบาทพระราชสามีอนงามไพจิตร
และได้กราบไหว้พระราชสามีด้วยเศียรเกล้าทุกเช้าเย็น ความกราบไหว้ของ
ข้าพเจ้าครั้งนี้ นับว่าเป็นครั้งที่สุดที่จะมิได้กราบไหว้ออกต่อไป ความที่เคย
อยู่รวมกันมากดี ความพลัดพรากจากกันไปก็ดี อนนยอมเป็นกรรมตาของ

สัตว์โลก (ที่เกิดมาในสังสารวัฏ)

เมื่อนางมโนหราเทวีศรีระโก ได้ก่ดาวคาถาคงนแล้ว จึงขับศรีชะ
หมอบดงแทบบาทมุดพระนางจันทาเทวี ได้ขอขมาโทษด้วยถ้อยคำมีประการ
ต่าง ๆ

พระนางจันทาเทวี ก็ด้อมกอดศรีระโกพดางทางก็ทรงไต่ก็ว่าไรว่า
ขรอยที่เราได้พรากรถูกเนื้อแดงถูกนกไปจากอกแม่แต่ปางก่อน ผดกรรม
นั้นจึงคิดมาทำให้มารดาอนาถาพดิดพรากรถูกแดงวิริค แค้นไปเราก็จักเซซึ่ง
เที่ยวไปตามภูเขาแดนเนาไพรในถางป่า อุปมาเหมือนแม่เนื้ออันปราศจาก
ลูกอ่อน เที่ยวตั้งจรไปตามหาลูกคนนั้น เหตุไรเล่า เทพยเจ้าซึ่งตั้งอยู่
ตามไพรพฤกษ์แดนภูเขา ทงอากาศเทพยเจ้าทงหทัย ช่างมาปด้อยให้
พดิดพรากรไปจากลูกคนเล่า พระลูกเจ้าเมื่อมาถึงบูรนมได้เห็นศรีระโก
ก็จักเปิดยวเปิดาพระหฤทัย อุปมัยเหมือนแม่เนื้อจากพรากรอันปราศจากลูก
เห็นแต่รังเปิดา ก็เศร้าสร้อยระห้อยใจคนั้น

เมื่อนางจันทาเทวี ทรงไต่ก็พิดาปอยู่ด้วยประการคงน ราชบุรุษ
ทงหทัยกพากนกรูชนบนปราสาท เพื่อจะจับเอาคงนางมโนหราไปฆ่า
บุชายญ นางมโนหรานนก็จับเอาบักทงสองด้อมเข้าไว้ในหว่างแขนทงสอง
แล้ว นางก็ถวรายบังคมตางนางจันทาเทวีแล้ว บินชนโดยอากาศจะไปยังป่า
หิมพาน นางบินไปถึงวสันตสถานที่อยู่ก่ดัดปฤษา นางเทวีจึงตงไปนมัสการ
พระก่ดัดปคาบด แฉงความเรองราวชนทงหมคให้พระคาบดทราบทุกประการ
นางจึงตั้งพระคาบดว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ถ้าหากว่าพระสุชนดามี

ของข้าพเจ้า เทยวตามค้นหาได้มาถึงทณ ขอพระผู้เป็นเจ้าจงให้ข้ากัมพด
 ฌนนแดนข้ามรงค์ประดับเพชรวงน แก่พระสุธนมด้ามด้วย แดจงช่วยห้าม
 ตามคำข้าพเจ้าตั้งไว้ว่า ขออย่าให้พระองค์ตามไปเลยดงน เพราะเหตุใด
 จงห้ามดงน เพราะเหตุว่า ทางที่จะไปข้างหน้านนั้นลำบากมากไม่ใช่ทาง
 สัจจของมนุษย์ เปนทางถิ่นอยู่ของหมู่มนุษย์ทงดิน เหตุคังนั้น ขอ
 ให้พระสุธนมกลับแตทณ อย่าได้ตามไปอีกเคย นางมโนหราทะวักจึงประนม
 หัตถ์นมัสการพระบาทราชด้าม แดวกลดาวคาถาดังนอกว่า

ขมามี	อาปุจนามิ	เต	ยทิ	อตุถิ	โทโส	กาเยน
วากาย	มนสาปี	เม	กมม	กต	ทุจจริต	
ปุพเพ	ตี	สุทฺธจิตฺเตน	ขมาเปหิ	สพพิ	มม	

ความว่า หม่อมฉันขอขมาโทษแะกราบบังคมดา ถ้าโทษผิดฉันมี
 อยู่แก่พระองค์ไซ้ร แม้กรรมทุกจริตที่หม่อมฉันได้ทำไว้ด้วยกายวาจาใจใน
 กาดก่อน ขอพระองค์จงประทานอดโทษความผิดนนั้น แก่หม่อมฉันด้วย
 หฤทัยอันบริสุทฺธเทอญ พระเจ้าธา เมื่อนางมโนหรากลดาวคาถาดังนแต้ว
 จึงฉินพกศรไปสู่ทิศทักษิณ ประนมหัตถ์นมัสการพระโพธิสัตว์เจ้าได้
 กลดาวคาถาดังนอกว่า

นุนาหิ	ยาว	ชิวามิ	ตยา	สทฺธิ	วสามิหิ	
อิโต	เม	ปตฺถิตํ	กิ	ปุพเพ	ตยา	กตา
นุน	ปุพเพ	วิปาเกน	กริตฺวา	ปาปมตฺตโน		
เตน	เม	มตฺถกํ	มณฺเณ	ตํ	น	มณฺเณ

ความว่า หม่อมฉันตั้งใจจะอยู่กับพระองค์ไป จนตราบเท่าสิ้นชีวิต
โดยแท้แท้ไปไม่ล้มความประสงค์เสียแล้ว ชรอยพระองค์ได้ทรงทำกรรม
อันเป็นบาปถึงโตไฉนแต่ปางก่อน ด้วยผลแห่งบาปกรรมนั้นตามมา ทำให้
ความปราถนาหม่อมฉันถึงที่สุดเสียเพียงนี้ นางมโนหรรษาตัวคาถานแล้ว
จึงบอกกับพระดาบสไว้ว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ถ้าหากว่าล้ามีข้าพเจ้าเขาจักไม่กลับ
ถ้าจะตามไปขอให้ไปตามทางทิศอุดร แดบอกให้เธอถือเอายามงอันเล็ก
ด้วยมนต์คนคิดไปด้วย เมื่อเดินไปไกลดวงเดยทางมนุษย์ไปแล้วจักจับติด
ถึงป่าไม้อันมีพิษก่อน ให้เธอจับเอาตุ๊กวานรตัวหนึ่งไป เมื่อจะเสด็จผดไม้
ตั้งโต ควรปล่อยให้ตุ๊กวานรกินเสียก่อน ตุ๊กวานรกินผดไม้ตั้งโต ขอให้
เธอเสด็จผดไม้ตั้งนั้นเถิด ถัดแต่นั้นไปจักได้พบป่าเชิงหวายใหญ่ ให้เธอ
เอาฝารัดคอกมพดผนหนคุดมกายให้แน่น แล้วจงทำอนึ่งเห็นอุปถัมภ์ จะ
มีนกหัสติงคเคี้ยวมาหาอาหาร ได้พบเขาล้ำคัญว่าเขอกวางทราย นก
นั้นก็จะโฉบฉาบเฉยวพระองค์ไว้ ในกรงเล็บพาข้ามพินป่าหวายไป (ถึงรัง
ที่คนไม่ใหญ่ พระองค์จึงทบทพระหัตถ์ชน พระยานกตกใจก็จะหนีไป)

ตโต ตวี ถัดนั้นไป พระองค์จะได้พบคชสารทงคู่ต่อสู้ซึ่งกันและ
กันขวางทางอยู่ พระองค์จึงเอายามงทากายาให้ทั่วถึงพระบาท แล้ว
ร้ายมนต์เดินลอดระหว่างขาแห่งข้างไปจะไม่เป็นอันตราย ถัดแต่นั้นไป
พระองค์จะได้พบภูเขาสองตุก รวกระว่ามีจิตวิญญาณ น้อมยอดดงกระทบ
ซึ่งกันแต่กัน ในระหว่างทางที่จะเดินไป พระองค์จึงร้ายมนต์แต่ยอดคุดอด

ถึงเชิงเขา ภูเขานักจะแยกออกไปเป็นช่อง พระองค์จึงรีบดำเนิรไปเสีย
 ให้พ้นช่องภูเขา ถัดแต่่นั้นไปพระองค์จะได้ไปถึงที่อยู่ของหมู่ผีเดอนา
 พระองค์จึงทำมณฑุปลจาร ในที่นั้นแล้วดำเนิรไป ถ่วงระยะทางไกลอีกโยชน์
 จะบรรดถึงป่าหยาคร ถัดนั้นไปจะถึงภูเขาทองภูเขาเงิน ถัดนั้นไปถึงป่า
 หยาครบาง ถัดนั้นไปถึงป่าไม้ไผ่ ถัดนั้นไปถึงป่าดงอ้อ ระยะทางด่วงไป
 อีกสามโยชน์ จะถึงที่รถชดอิกโดยลำดับกันคือ หมูไม้ทกทบ และพุ่มไม้
 ในป่าดงวนเป็นหนามทบ กบหงส์ระศร์มีขนาดก ในแถวเถื่อนเถื่อนไปด้วย
 งูหลายพรรณ ไซ้แต่เท่านั้นมีสัตว์ครัน ริมรอบขอบนทนนดวนภูเขาหาท
 ราบไม่มี ยากที่จะสัญจรไปโดยสะดวกได้

ตโต ปรี ถัดแต่่นั้นไป จะถึงดงคอนแห่งหนึ่งใหญ่จะได้พบยักษ์
 คนหนึ่งตั้งเจ็ดชั่วดำดาต ยืนสง่าอยู่ในท่ามกลางดงคอนนั้น พระองค์จึง
 เอายาผงโรยดงที่ถูกศรัยงให้ถูกอกมหายักษ์ มหายักษ์ก็จะล้มลง พระองค์
 จึงดำเนิรไปตามทางเบื้องศรัษะมหายักษ์ เมื่อดวงเดยแต่ที่นั้นไปไครอย
 โยชน์ จะได้บรรดถึงแม่น้ำอกแห่งหนึ่งมีภูเข็ดอมตวหนึ่งกายใหญ่ยาวเหยียด
 หางพาดขงถึงฝั่งชดธาร ราวกว่าเป็นสพานข้ามฟากนั้น เมื่อพระองค์
 ดำเนิรไปพบเข้า จึงเอายาผงโรยพบบาทาดำเนิรไปบนหาดงูนั้น เมื่อถึง
 ที่สุดฝั่งนั้นก็รีบโผนโจนหนีไป โดยทางเบื้องบนศรัษะงูโดยเร็วพถัน

ตโต ปรี เบื้องหน้าแต่่นั้นด่วงไปไครอยโยชน์ จะถึงป่าหยาครทบ
 หาช่องทางที่จะเดินไปไม่ได้ แต่มิผู้งนกทงหลายอาศัยอยู่ในบ้านนั้นมาก

(จักกล่าวถึงพระโพธิสัตว์เจ้าต่อไป)

ครั้งนั้น พระสุชนบรมโพธิสัตว์เจ้า ได้ยกพลโยธาออกไปปราบพวก
 จดาจตณะปัจฉิมชนบท ให้ราบคาบสงบเรียบร้อยแล้ว จึงยกพลโยธา
 กดืบคืนเข้าสู่กรุงปัญจาตราชภูรเข้าเฝ้าพระเจ้าอาทิจวงศ์ผู้ราชบิดา กราบ
 ทูลขอราชการต่าง ๆ ให้ทรงทราบทุกประการ แล้วเสด็จไปวันทนาการ
 พระราชชนนี ฝ่ายพระนางจันทาราชชนนี เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นพระ
 สุชนกดืบมา เสด็จออกไปต้อนรับทรงสวมกอดพระมหาสัตว์เจ้า แล้ว
 ทรงพิดาปราโมทย์โดยประการต่าง ๆ

พระมหาสัตว์จึงทูลถามพระราชมารดาว่า เหตุใดพระแม่เจ้าจึงทรง
 กรรแสงฉน ๆ ตูกรพ่อสุชนกุมาร นางมโนหรากรรยาของเจ้าเขาหนีไป
 เสียแล้ว พระนางจันทาทเทวี มีเล้าวณิศร์ดีเล่าเรื่องความหลังดังแต่คนให้
 พระสุชนทราบทุกประการ เมื่อพระสุชนกุมารได้สดับเหตุดังนั้น มีพระ
 หฤทัยเลี้ยวฉนราวจะแตกออกทันที เสด็จไปทอดพระเนตรนิเวศน์ฐาน
 อันเจียบสังคคุดังบ้าน้ำ พระองค์ไม่สามารรถดำรงพระกายาไว้ได้ ถึง
 สภาวะสลดบดงโดยทันที อุปมัยเหมือนมีบุทศตมาตัดพระบาทให้ขาดไป
 ทงสองข้างฉน พระนางจันทาผู้ชนนี จึงเอาอุทกวาริน้ำหอมประพรมให้
 ทิวศรริกายาพระมหาสัตว์ ๆ กดืบได้สดคพนชนมาแล้วเสด็จไปในห้องบรรทม
 บรรทมลีริศยยาฉน ทอดพระเนตรเห็นพระยักุบุฏาด แดพวงคอกไม้ฉน
 กดาดเกลฉนแดเหี้ยวแห่งไปทั่วหมด ทรงพระกำสรวลอาศุรวิดาปโดยประ
 การต่าง ๆ ได้กล่าวคาถาฉนว่า

วิสกถเขน วิทุโธว	ผลิตททยิ มม
กุกิ คตาสิ มโนหรา	น ทิสฺสติ จ เต มุขิ
อาปุจฺฉามิ จาหิ อมฺม	คจฺฉามิ ตํ คเวสีตุ
น ลกฺกิ น คมิสฺสามิ	มริสฺสามิ พุรฺหาเว
ยทิ ลทฺโธสมิ ภริยิ	นิวตฺติสฺสามิ ตวนฺติเก
สเจ น ลทฺโธ จ ตํ	ตตฺถเว มรณิ ธฺวานฺติ

ความว่า หัวใจของเราจะแตกทำลายไป อุปมัยดุจถูกยิงด้วยลูกศร
อันชาบด้วยยาพิษ แม่มนโหรหายไปในไหน ไม่เห็นหน้าแม่มนโหรฯ ข้า
แต่พระมารดา หม่อมฉันจะขอหลุดไปเที่ยวตามหานางมนโหรฯ ถ้าไม่ได้
ก็จักไม่กลับมา จักขอตายอยู่ในป่าใหญ่ ถ้าหม่อมฉันได้ภรรยาแล้วจัก
กลับมายังสำนักพระมารดา ถ้าตามไปไม่ได้นางมนโหรฯ หม่อมฉันจักตาย
อยู่ในป่านี้เพียงแท้

ตทา มาตา คราวนั้นพระนางจันทามารดา ได้ทอดพระเนตรเห็น
พระราชโอรส อันโศกกำสรดอันอาลัย หวังพระทัยจะให้พระเจ้าลูก
คลายจากความโศกเศร้า จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

ตาท มา ปรีเทเวสี	สนฺติ อณฺเณ ขตฺติยา
กณฺเณ อุดฺคฺตมรฺูปา	เทวจฺฉนฺรปติภาคา
ตาทิ สทฺธิ อภิรมฺตฺ	รชฺชํ ปาเลตฺตุ วณฺณตฺติ

ความว่า คุณรพ่อเจ้าอย่ารำไรถึงมนโหรฯเลย ชัดดียกัญญานารีคน
อันทมิฬรูปร่างงามเปรียบดังเทพอันดั่งน้อมอยู่ดมไป เจ้าจงอภิรมย์กับชัดดีย-

วิชาธรเสียแล้ว ถ้าหากว่าพระองค์ต้องพระประสงค์จะเสด็จตามไป เจริญ
เสด็จไปถามท่านกัณฐกฤษีอาจารย์ตำแหน่งแห่งที่นางมโนहरาได้ดี

พระบรมโพธิสัตว์ ใครจะเสด็จไปยังที่อยู่ของกัณฐกฤษีพร้อมกับ
พรานไพร ทรงผูกดอกพระแดงคาบแฉกฤษีให้มัน แล้วทรงขลุ่ยเสด็จ
ออกจากอุตรปัญญาตนคร ครั้นเสด็จถึงภายนอกพระนครแล้วหวนเสด็จ
กลับมาทอศพระเนตรพระนครอีก เมื่อจะทำดังคณกรรมได้ทรงครีดี
คาถานว่า

ยที ลทฺธา มโนहरา ปุณ ปสฺสามิ สิริกเว
ยที มโนहरา อลทฺธา นานิวตฺตามิ สกั ปุณฺนติ

ความว่า ถ้าหากเราได้นางมโนहरาแล้ว จะมาเห็นพิภพอันกอบด้วย
สิริอีก ถ้าหากว่าเราไม่ได้นางมโนहरาแล้ว จะไม่กลับมายังเมืองนี้อีกต่อไป
ครั้นครีดีคาถานแล้วทรงเปล่งสุรดีหนาทองอาจารย์ว่าราชดีหิ บ่ายพระ
พักตร์มุ่งต่อป่าหิมพานต์ เสด็จไปโดยลำดับจนกระทั่งถึงที่อยู่ท่านกัณฐก
ฤษีแล้ว จึงรบดั่งให้นายพรานกัณฐกฤษี ส่วนพระองค์ทรงเปิดองครือง
อาวูชวางไว้ เสด็จเข้าไปยังอาศรมบทแต่พระองค์เดียว จึงถวายนมัสการ
พระฤษีแล้วประทับนั่งสนทนาธรรม ทรงแสดงปฏิสนธิธรรมอย่างอื่น ๆ ขน
ก่อน เมื่อจะถามถึงข่าวคราวนางมโนहरาเทวี จึงประนมหัตถ์นมัสการ
ฤษีอีกครั้งหนึ่งจึงครีดีพระคาถานว่า

ปสฺสสิ ตฺวํ ปิยํ มยฺหิ อหิ วนฺทามิ ตํ อีสึ
มโนหรํ นาม ปิยํ ปสฺสสิ ตํ อีสิวรฺนติ

ความว่า ข้าพเจ้าชอกกราบไหว้ท่านผู้ฤๅษี ท่านได้พบปะนางมโนहरา
เทวีผู้ยอดกรีกของข้าพเจ้าบ้างหรือไม่ พระเจ้าข้า

พระกัณฑ์ปดาดบด เมื่อจะพูดความแก่พระโพธิสัตว์เจ้าจึงกล่าวพระ
คาถาว่า

ปสุสามิ สุชนราช	ตว ภริยิ มโนหริ
เอต มโนहरากุຍิ	อิโตเยว นีวัตเตตฺตุ
ทุกโม ปุโรโต มคฺโค	อมนุสฺโสคตฺติจโร
ตสฺมาเยว นีวัตเตตฺตุ	เอว วากุຍิ มโนหรนฺติ

ความว่า แหนะพระสุชนราชกุมาร อาตมาได้พบนางมโนहरาเทวีของ
พระองค์ ถ้อยคำของมโนहरาเทวีได้ตั้งไว้ดั่งนั้นว่า ขอให้พระองค์ได้ตั้ง
กตบแต่ทจนใจได้ หนทางที่ดำเนินต่อไปข้างหน้าลำบากยากนัก เป็น
ทางสัญจรของอมนุษย์พวกเดียวกัน เพราะฉนั้นขอเชิญให้พระองค์ได้ตั้ง
กตบแต่ยเถิด มโนहरาเทวีได้ตั้งไว้ดั่งนี้

กัณฑ์ปฤๅษีพูดขแจ้งด้วยประการดั่งนั้นแล้ว จึงพูดว่ามหาราชาขบพิตร
มโนहरาเทวีได้ฝากตั้งของไว้ให้ถวายพระองค์ดั่งนอย่างนี้ คือพระขำมรงค์
ฝังเพชร ๑ ฝังรัตนกัมพด ๑ พระขำมรงค์ประดับนวก้อย ๑ พระกัณฑ์ป
มุนจันหา ของดั่งนั้น วางตงณะพระหัตถ์พระ บรมโพธิสัตว์เจ้า ๆ ได้ทอด
พระเนตรของทมิโนहरาฝากไว้ถวายนั้น พระองค์ก็ประหารพระอระด้วย
พระหัตถ์ทั้งสอง ทรงกรรแสงรำให้พระฤๅษีดำคณุมโนहरาประหนึ่งว่า
ได้มาปรากฏอยู่ณะเพราะพระพักตร์

พระกัณโถปมุนีจึงทูลถามพระอุทธรว่า มหาราชาธิบดีจะเสด็จกลับ
 เพียงหรือจะเสด็จตามต่อไป ฯ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น
 ตายเสียดีกว่า ทว่าจะเห็นหน้ากลับเป็นอันไม่กลับ พระกัณโถปคาบสมุทรราช
 แล้ว ว่าพระอุทธรมีความรักมั่นคงในมโนहरาเทวี จึงทูลเด้าความตามซึ่ง
 นางเทวีรับสั่งไว้นั้นทุกประการว่า มหาราชาธิบดี ถ้อยคำของมโนहरาเทวี
 สั่งไว้นั้นทุกประการว่า มหาราชาธิบดี ถ้อยคำของมโนहरาเทวีสั่งไว้นั้น
 อยู่ ถ้าหากว่าพระองค์ไม่กลับอยากจะเสด็จตามไป ขอให้พระองค์เสด็จไป
 ทางที่อาตมาชี้ตรงนี้ จึงประกอบโธสถทำให้เป็นผางแฉะมนต์สำหรับเสกยา
 อย่างนั้น ฯ แล้วจึงจับเอาตุ๊กตาวนน้อย ๆ เป็นมัทศุกุทเทตไป จึงเสด็จไปตาม
 ที่ศพนกอน ถ้อยคำของมโนहरาเทวีได้บอกไว้กับพระดาบสอย่างไร พระ
 ดาบสได้ทูลถวายพระอุทธรกุมารนั้น โดยถ้วนทุกประการมิได้อำพรางเดช
 พระบรมโพธิสัตว์เจ้า ได้ทรงฟังคำพระดาบสบอกเด้าดังนั้น จึงผูก
 พันพระธำมรงค์ไว้กับพระอุระ แล้วกราบไหว้พระกัณโถปมุนี ได้ครีดีพระ
 คาถาว่า

ยที ลทฐิ ปิยํ มยหิ	นิวัตเตตวา ปุรมตตโน
น ปสฺสามิ ปิยํ มยหิ	ตตฺเถว มรณํ สียา
ยที สจฺจํ อหิ ปุพฺเพ	สพฺพสตฺตหิตํ กริ
ปรทาริ น คจฺฉามิ	ปุเรสฺสามิ มโนรณนฺติ

ความว่า ถ้าหากว่าข้าพเจ้าไปได้ครูก่แล้วก็จะกลับมาบ้านเมืองของตน
 ถ้าข้าพเจ้าไปตามไม่พบครูก่ ข้าพเจ้าจำต้องตายอยู่ในบ้านนั่นเอง ถ้าหาก

ว่าข้าพเจ้าได้ทำประโยชน์เกือกกุดแก่สรรพสัตว์ไว้ แดมิได้คบหากับภรรยา
 ของผู้อื่นในกาลก่อนจริงแล้วไซ้ ขอให้ข้าพเจ้าตามไปพบมโนहरา สัม
 คังความปราภนาเทอญ ครนตรีตคาตาอย่างนแแต่ จังจับเอาตุกตั้งน้อย
 ตัว ๑ เป็นมคคฤทเทส แแต่วมถ์การดาพระดาบสทรงดำเนิรไปยงประเทศที่
 นางเทวีบอกให้ไป ทรงกำหนดจาระยะมรรคาบายพระพักตร์ต่อทิศอุดรทรง
 ดำเนิรไป พระดาบสก็ไต่ตามไปส่งหน้อยหนึ่ง จังกตบยงทอຍุของตน

พระบรมโพธิสัตว์เจ้า ทรงพระอุสาหเสด็จไปครองนนิ โดยินว่านนิ
 เวลาที่ดวงไปไต่เจตบเจตเคอนกบเจตวัน พระองค์ทรงฝ่าอันตรายพันไป
 เปนตอนๆ จนดดวงเดยบ่าดงทับไป คริงนมพระยายกษคนหนึ่ง รูปว่าง
 หนักดวงกายสูงเจดชวตาคนคาต นยันทาแดงดงแดงไฟผิวกายเขี้ยวตั้งอญชน
 บรรพศ มือซ้ายถือดาบเหล็กมือขวาถือขวานเหล็ก ยืนถักตทางขวางหน้า
 พระบรมโพธิสัตว์ไว้ พระบรมโพธิสัตว์ได้ทอศพระเนครมหายกษแแต่ จะ
 ได้ตั้งตคพระทยกตั้งกหาไม้ มีอาการองอาจราวกะไกรธรรราชดีหี จัง
 เอายามงเด็กมนคทาปดาตูกศรเขาแแต่ ก็ยงไปถูกอกมหายกษๆ กชกดิน
 ถ่มลงณะปถพี พระบรมโพธิสัตว์ก็ดำเนิรเหยียบมหายกษไปด้านคัระษะ
 ทรงดำเนิรค่อไปอีกบรรดุงแม่หน้าแแต่บแห่งหนึ่ง พระองค์จึงเอายามงเด็ก
 ทาบาทาแแต่กทรงเหยียบหลังพระยาฐเห็ดอมขามแม่นานนไปไต่ ทรงดำเนิร
 ค่อไปไต่บรรดุงบ่าหวายมหนามคมยงกรด พระองค์ก็ทรงเด็ดตลอดเห็นยว
 โหนไปราวกระว่าฉานร ตัญจรไปชนอยุบนตนไมคนหนึ่ง ษนคองอยุ

ณ ระหว่างป่าหวาย

ในขณะนั้นเป็นเวลาอาทิตย์อุทัยแล้ว พระองค์ก็ได้อำนาจเพื่อจะ
เสด็จเข้าไปเฝ้าหน้าทรงพระโตการ่าให้ เมื่อจะเสด็จขึ้นต้นของพระองค์ได้
ทรงครัดพระวาจาว่า เราอาศัยอยู่หมู่หญิงจึงมาละทิ้งพระบิดามารดาผู้มี
อุปการมาเลี้ยง ได้มาเสวยทุกข์ลำบากอย่างใหญ่ คราวนี้เราจะไปทางไหน
ได้เล่า พระบรมโพธิสัตว์เจ้าก็เกิดความสังเวชอดใจอยู่ดังนี้

คราวนั้นฝูงนกทั้งหลายเป็นอันมาก ล้วนมีดีกกายใหญ่เท่าเรือ
ได้ประชุมนอนอยู่บนต้นไม้ ได้ปรึกษาหารือกันว่าวันรุ่งเช้าพวกเราจะ
พากันหากินที่ถิ่นไหน นกตัวหนึ่งพูดขึ้นว่า ในพระนครของพระเจ้ากมุทธ
อยู่ที่เขาไกรลาส พระเจ้ากมุทธาภิเศกของคหิงนามว่ามโนहरา ๆ นั้น
มนุษย์จับเอาไปได้ บัดนี้นางมโนहरาได้ก่อกบฏมาตั้งแต่ วันรุ่งขึ้นเป็นวัน
คำรบเจ็ดพันมาถึง เขาก็จะมีการมหรสพกันอย่างใหญ่ เขาจะทำมณฑป
เพื่อชำระมณฑปให้หายกลิ่นธูปมนุษย์ เราทั้งหลายจึงพากันไปกินเครื่องพัด
กรรมอันใหญ่ในเมืองนั้น พระมหาสัตว์เจ้าได้กำหนดศกภาพ ที่พวกนกทั้ง
หลายจักไปที่เขาไกรลาสนั้นแล้ว ก็ค่อย ๆ เข้าไปในระหว่างชนับกพระยา
นกตัวหนึ่ง จึงนอนผูกพันด้วยเชือกใหม่กับชนับกพระยานก ครั้น
ถึงเวลาเช้า พระยานกนั้นร้องเรียกเพื่อนกันแล้ว ก็บินข้ามป่าหวายทับไป
ถึงที่ใกล้สุวรรณนครก็ร่อนลงจับอยู่ขอบสระใหญ่ พระมหาสัตว์ค่อยเปิดอง
คนแล้วอดนอนอยู่ข้างสระนั้น

คราวนั้นหมู่นางธิดาวิชาจรเจ็ดนางได้ปรึกษากันว่า เราทั้งหลายจะ

ไปตักน้ำที่สระโบกขรณีมาส่งให้มโนहरาเทวณะวณฺห ปฤกษาคกตงกัณ
 แดวกชวณกัณลลเอาหม้อทองคำคนละหม้อ ไปถึงฝั่งสระโบกขรณีแดวก
 หยุดสันทนาภนอยุก่อน พระมหาสัตว์เจ้านั่งประทับอยู่ข้างริมสระนั้น ได้ฟัง
 เดียงนางกัณวีเหต่านนพุดกัณอยู่จงทรงดำริหว่า ความพยายามของเราจะถึง
 ที่สุดสำเร็จแน่แล้ว คราวนี้เราจะไต่ทราบเรื่องมโนहरา ความที่เราคนตง
 พงเขาแก่งกัณการมานยอมได้ผลดียงเทยวหนอ แต่จะทำอุบายอันใดที่จะให้
 นางมโนहरารูว่าเรามาหา เห็นอย่างเดียงที่เรากัณทำความอธิษฐาน
 เท่านั้น ความปราถนาของเราจะสำเร็จก็เพราะอธิษฐานจิตร

แท้จริง ความอธิษฐานยอมสำเร็จแต่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย จำเดิม
 แต่ได้พยากรณ์มาแต่สำนักพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง เหตุคังนั้นพระสุชน
 ราชปรารภนาจะทำอธิษฐานจิตรจึงภาสิตพระวาจาว่า ก็ถ้าหากว่าเรากัณ
 ได้สมัคสังวาลกัณมโนहरาเทยงแท้ไซ้ ขออย่าให้หญิงผู้หนึ่งยกหม้อนาชน
 ได้ ทรงอธิษฐานแล้วก็เสด็จออกจากระหว่างพุ่มไม้ ไปประทับนั่งอยู่
 ณะโคนไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง

ดาวเทว ณะขณะนั้นเทยว นางกัณวีทั้งหลายชวณกัณตงไปตักน้ำ
 ในสระด้วยยกหม้อนาชนมากพากันไป แต่นางกัณวีผู้หนึ่งไม่อาจจะยกหม้อ
 นาชนได้ เหยยวไปแต่มาข้างโนนข้างนี้ ได้เห็นพระมหาสัตว์นั่งอยู่ณะร่วม
 รุกขมุด จึงเข้าไปหาพระมหาสัตว์อ้นวอนว่า ข้าแต่ นายขอความกรุณา
 นายช่วยยกหม้อนาให้ข้าพเจ้าด้วย ๆ คุณกรน้อหญิง คักเอาน้ำไปทำอะไร
 กัณ นางกัณวีนั้นกับบอกความตามนยทได้กัณดำวมาแล้วทุกประการ พระมหา

สัตว์เดรัจฉานเข้าไปใกล้ยกหม้อน้ำให้นางกนิริ พระองค์จึงหยิบชามรวงควง ๓
ใส่ในหม้อน้ำแล้วก็ส่งไป

ฝ่ายนางกนิริทั้งหลาย ที่ได้ยกหม้อน้ำไปดังกล่าว ก็ได้ให้มโนहरา
ตรงเป็นลำดับกันไป ส่วนกนิริผู้ต่อมาถึงภายหลังได้รักษาตงทศวรรษมโนहरา
บุญสมุปทา ความปราถนาอันถึงพร้อมด้วยบุญกล้าเร่งแก่พระมหาสัตว์
เจ้า เหตุคตินั้น ชามรวงคัประดับเพชรนั้น ก็เดือนให้ตงจากหม้อทองคำพร้อม
กับสำเนา เข้าไปส่งมใส่ในนวกอัยแห่งมโนहरาเทวี ๓ เห็นคตินั้น ก็มี
เหตุขยัสต์จึงว่าถ้ามาถึงแล้ว น่าตั้งตำหนักตำนทริกของเรา อยู่ท่าหากบ้น
ตามมาจนถึงได้

ครั้นมโนहरาเทวีตรงเสร็จแล้ว จึงเข้าไปในห้องสัตว์ยาศน์ให้หา
ศวกนิริผู้หนึ่งเข้ามาถามว่า เหตุใดเจ้าจึงกตบมาช้ากว่าเพื่อนทั้งปวงเล่า
นางกนิริผู้หนึ่งได้ทูลเล่าความเรื่องนั้นถวายให้ทราบทุกประการ มโนहरาเทวี
รับสั่งว่า ถ้อยคำใดที่เจ้าบอกเล่าแก่เรา ถ้อยคำนั้นคือตำมของเราขอตั้ง
กุมารบอกแก่เจ้า กับคนตั้งนกุมารอยู่ที่ไหนเล่า ๓ ข้าแต่พระแม่เจ้า
พระตั้งนกุมารเคยฉนวนงอยู่ณะรุกขมูตริมฝั่งสระโบกขรณี ๓ แหนะแม่
เจ้าอย่าได้พูดบอกเรื่องนแก่ใคร ๆ เจ้าจงเอาอาภรณ์อย่างนและเครื่องหอม
อย่างน กับทพภษาอย่างนไปถวายตำมของเรา เจ้าจงทูลเชิญให้ตั้งหน้าใน
สระโบกขรณีก่อน แล้วเชิญให้ประดับพระองค์ด้วยเครื่องตำมอย่างนและเครื่อง
ทรงที่ส่งไปถวายน นางกนิรินหรรบเสาวณณ์แล้วรับเอาเครื่องตำมอย่างนกับอาภรณ์
ออกไปถวายและทูลให้ทราบตามเสาวณณ์มโนहरาทุกประการ พระตั้งนราช

กุมารเด็กลงตรงแล้วทรงเครื่องตำอางแดพระภูษาเสด็จ ก็เด็กลงประทับรอ
ทำอยู่ทรมลระโบกชรัณน

นางมโนหราเทวทรงว่าฟังว่า เราได้ทราบข่าวว่ามีเรามาถึงแล้วเรา
ควรจักทูลให้พระมารดาทราบเสียด้วย นางจึงไปทูลแก่พระมารดาให้ทราบ
ดังที่คิดไว้ พระมารดาจึงตรัสว่า เธอจงไปทูลสมเด็จพระบิดาให้ทรงทราบ
เสียด้วย นางมโนหราเทวพร้อมด้วยบริวาริกา เล็ดจไปยังสำนักราชบิดา
ถวายบังคมแล้วก็ประทับหอบอยู่ข้างหนึ่ง ด้วยเกรงพระอาญาพระราชบิดา

คราวนั้น ท่านท้าวทุมราชทอดพระเนตรราชธิดาแล้วตรัสว่า แหนะ
แม่มโนหรา เธอได้ไปอยู่ร่วมกับมนุษย์นานถึงเพียงนี้ มนุษย์เช่นใดเป็น
สามีของเธอๆเป็นกระษัตริย์หรือพราหมณ์หรือพ่อค้า บิดายังไม่รู้แม่เลยๆ
ข้าแต่สมเด็จพระบิดา สามีของหม่อมฉันไซ้บุรุษคนเดวเป็นอุดมบุรุษ ทรง
ก้าดั่งเทาก้าดั่งพระนารายณ์เจดองค์ ได้เป็นองค์เอกอรรคราชาในด้ากด
ชมพุกว้ป มีพระราชาร้อยเอ็ดเป็นบริวาร พระเจ้าข้าเออแม่มโนหรา
ไฉนเธอมาดะทงสามีเขามาเสียทีเล่า มโนหราเทวได้กราบทูลเรื่องความ
หุดงดงแคศนจนอด้าน ให้สมเด็จพระเจ้าทุมราชทรงทราบทุกประการ

ท่านท้าวทุมราชตรัสว่า ถ้าวามีสามีของเธอทรงก้าดั่งแต่ความเพียร
มากถึงเพียงนี้แล้วไซ้ ก็เหตุไรเล่าเขาจึงไม่ติดตามเธอมา ถ้าวามีคิด
ตามมากถึงทีนใดแล้วไซ้ เราจะได้รู้จักก้าดั่งความเพียรของเขาเราจึงจะยก
เธอให้เป็นเทวแก่เขาเสีย นางมโนหราเทวได้ฟังพระบิดาตรัสดังนั้น มีบิต
ไต้มนต์เกิดชนเป็นก้าดั่ง จึงกราบทูลสมเด็จพระบิดาว่าข้าแต่เทวดา พระ

องค์ทรงครัดมาทางนี้จะจริงหรือไม่ ฯ เออแม่มนโหราจริง ๆ สิหนะ ฯ
 ข้าแต่เทวดา ถ้ามีของหม่อมฉันนามว่าสุชนกุมาร ตามมาถึงทนต์แล้วพระ
 เจ้าข้า ฯ แหนะแม่มนโหรา ถ้ามีของเขามาถึงแล้วจริงหรือ ฯ มาถึงแล้ว
 จริงพระเจ้าข้า ฯ เออแหนะแม่ เคยชวนเขาอยู่ที่ไหน ฯ เคยชวนได้มาอยู่
 นอกพระนคร พระเจ้าข้า ฯ เออแหนะแม่ เธอจงให้ไปเรียกเขาเข้ามาเกิด
 นางมนโหราเทวดาจึงใช้นางบริจาริกาออกไปเชิญพระสุชนให้เข้ามาเฝ้า พระ
 สุชนกุมารเมื่อ พระราชบิดา มโนหรา รับผิดชอบให้เชิญ เข้าไปมีอาการองอาจตั้ง
 ไกรสรดีหราช เสด็จเข้าไปยังพระนครชนบทของพระโรงหลวงถวายบังคม
 พระสัสสุรราช ซึ่งประทับอยู่ณรัตนดีหาดนั้น แดงก็หมอบเฝ้าณะที่
 สัมควร

ส่วนวิฆาทรทั้งหลายได้เห็นพระมหาสัตว์แล้ว ต่างก็แสดดูจนนัยนคา
 มีได้กระพริบแทบทุกคน ท่านท้าวทุมราชาแต่พอได้ทอดพระเนตรพระ-
 มหาสัตว์มีพระหฤทัยโสมนัสยินดียิ่งนักทรงซักถามว่า แหนะพ่อ พ่อได้
 ข้ามภูผาป่าดงกันดารมานานเท่าใด จึงได้มาถึงพระนครนี้ ฯ ข้าแต่เทวดา
 ข้าพระบาทได้พยายามข้ามภูผาป่ากันดารมาช้านานนับได้เจ็ดบเจ็ดเดือน
 กับเจ็ดวัน เมื่อดวงพญาล่ากดมคคนครแควนนั้น ได้แผดงศรมณณัฐพ
 มหายกษ ๓ คายแควงกเคิรเดียบเหยียบศัรชะยักษนนใจ ครนถวงเดยที
 นินมาได้บรรลุถึงแม่น้ำแควขวางหน้าแห่ง ๓ จึงเอายางงซึ่งได้กมนต์คาลา
 ทาบาทาแล้ว ก็ดำเนิรมาบนหลังพระยางูเห็ดอมอนหมักกายยาวใหญ่ ซึ่ง
 นอนขงศัรชะแตะหางจดม่งทงต้อง เหมือนท่านองเป็นไม้ดีพานข้าม ข้า

พระบาทพยายามโตคข้ามมาได้แล้ว ถัดแต่้นมาถึงป่าหวายทับหมดทาง
 จะเคิรต่อไป คราวนั้นได้ดัดลิดดำหวาย โหนห้อยตัวไปที่ตระน้อย ๆ จน
 บัดถึงต้นไม้ใหญ่ตั้งอยู่กลางดงเวदानั้นเป็นเวดาคำดงจึงอาศัยอยู่บนคบไม้
 คั่นนหนูนกมกายใหญ่มากคด้วยกนนอนอยู่ทนน ปรากฏกันว่ารุ่งเช้าจะ
 เขามาหากนทนครน ข้าพระบาทได้ส่อนกายมดมันไว้กับชนปีกพระยานก ๆ
 ได้พาบินข้ามป่าหวายมาหยุดดงที่ขอบสระโบกขรณี ข้าพระบาทได้หัดบ
 หนส่อนกายอยู่ทสระนนั้น และต่อมาจึงพบ กนกบนางกนวิซึ่งลงไปคกน้ำ
 ณะสระโบกขรณี มโนหราเทวจึงทราบเรื่องทข้าพระบาทตามมาด้วย
 ประการดงน

ท่านท้าวทุมราชาทรงฟังดงนนั้น จึงคบพระหัตถศรต์ว่าโอหน้าอศัจรย
 จริงหนอ แล้วตรัสถามพระมหาเสด็จต่อไปว่า คุณรพ่อ พ่อชอว่าสุธน
 กุมารหรือ ๆ ข้าพระบาทชอสุธนกุมารพระเจ้าข้า ๆ คุณรพ่อ พ่อรู้คตบ
 รนุหรือไม ๆ ข้าแต่เทวดา ดั่งใดดั่งหนึ่งซึ่งข้าพระบาทจะไม่รูนนเป็นอน
 ไม้ ๆ คัดหระพ่อ เราจะชอดูคตบของพ่อ ๆ ข้าแต่พระมหาราช พระองค์จง
 ให้ราชบุรุษเอาคตบคตบเจ็ดคตบฝงเรียงกนไป ไว้ระยะให้ห่างกนวาหนึ่ง จึง
 ให้เอากระตานไม้มะเคือเจ็ดแผ่นหนาแผ่นละสามศอกยาวกววงหนึ่งวา วาง
 ฝงตามชองเสาคตบคตบแล้ว ให้เอาเสาคีตาเจ็ดเสาคตบไวเบองหน้ากระตาน
 ไม้มะเคือแล้ว ให้เอาแผ่นเหล็กเจ็ดแผ่นแผ่นทองแดงเจ็ดแผ่น หนาแผ่น
 ละศอกยาวหนึ่งวาวางชอนกนไว ในเบองหน้าแห่งเสาคีตาแล้ว ให้
 เอาเกวียนบรรทุกเต็มด้วยทรายเจ็ดเต็มเรียงดำคตบกนไป ในเบองหน้า ข้า

พระบาทอาจะยังให้ลูกศรตอดไปได้ ๆ ลูกกรพ้อ พ้ออาจะยังให้หลุดไป
ได้เที่ยวหรือ ๆ ข้าแต่เทวดา พระองค์ไม่ต้องสงสัยเลย ข้าพระบาทอา
จะยังถวายได้ พระเจ้าข้า

พระเจ้าทุมราช จึงรับสั่งให้อามาตย์จัดการตามดุษณกุมารบอกนั้น
เสร็จแล้ว จึงให้คกตองเพื่อให้พวกวิชาชนมาประชุมกัน พระดุษณกุมาร
นยนอยุหน้าพระถาน มีไครนครามขามขยาด ของขาคูจเทวราช
ในหม้อสุรสังครามนน ครนแตรกทรงยกขนูพาดตุกศรแตรกแผดงไป
ตนตาดเจ็ดตนกระดานไม้มะเคือเจ็ดแผ่น เต้าคี่ดาเจ็ดตน แผ่นเหล็กเจ็ด
แผ่น แผ่นทองแดงเจ็ดแผ่น เกวียนบรรทุกทรายเจ็ดเล่มก็แหดกทำดาวยไป
ลูกศรดำตายฮาดาคจกรแตรกเดยเขาไปยงพนดำคร แดเดยแตรกเข้าไปยง
ทองภูเขาจกรวาว แตรกหวนกลบเขามาประดิษฐานอยู่ณะพระหัตถ์ถวา
พระมหาสัตว์อก

กรงนน หมูวิชาชนมีพระทุมราชาเป็นต้น แตะเทพยเจ้าบนอากาศ
พากันสรรเสริญให้ชว่องสำธุการพระมหาสัตว์เจ้าแตรกถาวพระคาถานว่า

สาธุ สาธุ มหาวีร สาธุ สาธุ มหาปัญญา
อจิเรเนว กาเลน ตู่ว พุทฺโธ ภวิสฺสสํสตี

ความว่า คแตรกคแตรก พอมเพยรมากมีปัญญายิ่งใหญ่ กาดไม่ข้าเท่า
ไตนัก พ้อจกไครครธเป็นพระพุทฺธเจ้าเทยงแท้ พระเจ้าทุมราชเสด็จตง
จากราชบัถดงกแตรก ทรงส่งมกอดพระมหาสัตว์ครธว่า บถดงกคี่ดา
สำหรับนครนมอยุหนงอน แตรกตองไซกาดงบุรุษพนหนงจจะยกขมไค

พ่ออาจยกชนโหดหรือไม่ ฯ ข้าแต่พระมหाराช ข้าพระบาทจักอาจ
 ยกชนโหดก็เพราะบุญญาภพของพระองค์ แดเทพยเจ้าซึ่งได้มาประชุม
 กนิษะทณ ทูตเท้านนแดวกถูกชนคคกกายคุจราชดีห้ แดวกเขาไปโกัด
 บัดตั้งกปาดำณทำปทกัษินด้อมรอบ ดูปปาดำณด้วยพระหัตถเบองชวา
 ปราณนาจจะทำอริษฐานได้เปด่งพระวาจาด้วยอริษฐานจิตรคิงนว่า

ถ้าแเดะว่าค่อไปในอนาคคกาด ข้าพเจ้าโคชนนงเห็นอวชิรชาด้น
 กัจฉัดเคี้ยได้ซึ่งมารแเดพดมารให้พ่ายแพ้ไป ทำความเพียรจนดำเร้งพระ
 สัมโพธิญาณ อันประดับด้วยสัพพัญญูคญาณณะโพธิพฤษมุต แด
 อาจรอดอน ซึ่งภูเขาใหญ่ อนถมทบ หฤทัย แห่งสัคควสกกต โดกสันนิวัตได้ใช้
 บคินขอ ให้บดดงกศดาจงเบา ให้ข้าพเจ้ายกชนได้เถิด พอชาตคำอริษฐาน
 ดงกทรงยกบดดงกศดาชนโหด อุปมัยเหมือนยกคองอนทาด้วยใบไม้ ยก
 ชุงกรมไปมาให้พระราชาทอดพระเนตร ด้วยประการน

พระเจ้าทุมราชา ทอดพระเนตรอศัจรรยซึ่งมิได้เคยมี เล็ดคัจดง
 จากัดहांนคองเข้าดวมกอดพระมหาสัคควแเดวครัดชอษมาโทษ ฝ่ายพวก
 วิชาธรทงหลายได้พากันให้ร้อง ยกชนกวดแควงไปมานับคองหมนแเดน
 พระเจ้าทุมราชาครัดถามพระมหาสัคควว่า พ่ออาจจำภรรยาของพ่อได้
 หรือไม่ ฯ ข้าแต่เทวดา ข้าพระบาทอาจจำได้ พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้า
 ทุมราชาทรงพระหรรษาแเดวเล็ดจกตบวง คิงดำรัสตั้งนางเจ็ดธิดาให้คก
 แแต่งประดับกายาด้วยสรพาดังการ ทำให้มีรูปพรรณงคองามวิจิตร แด

ทั้งจริตกริยาก็ให้เหมือน ๆ กัน แล้วให้เชษฐริดาทางเจ็ดหนมาหนึ่งเรียง

ดำดับดับปนกันกับมโนหระ แล้วให้เชษฐพระสุชนกุมารเข้ามาตรัสถามว่า

คุณพ่อสุชนกุมาร วิชาของเราเจ็ดนางนี้อยู่ณะทณ ภรรยาของพ่อมี

อยู่ที่ไหนด้วยหรือหาไม่ ถ้ามีพ่อจงจับกุมกรเอาไปเถิด

พระมหาสัตว์เจ้า ทอดพระเนตรสังเกตุไปก็จำมโนหระหาได้ไม่

คิดตรึกตรองหาอุบายจะใคร่รู้จักมโนหระ จึงคิดเห็นว่ากรรมตาโพธิสัตว์

แล้ว ย่อมใช้ความอริษฐานเป็นที่ตั้ง กับคนเราจักทำอริษฐานบารมี

จับเอากรรมมโนหระเทวให้จึงได้ เมื่อจะทรงทำอริษฐานนั้น จึงตรัส

ประพนชคาถานว่า

ขทิ สจจ อหิ ปุพเพ สพฺพสตุตทิตฺ กิร

ปรทาริ น คจฺฉามิ ปุเรสุสามิ มโนเรถิ

น กิณฺจิจิ มม ทาเรสุ อัจจิกฺขนฺตุ เม เทวตาติ

ความว่า ถ้าหากว่าข้าพเจ้า ได้ทำประโยชน์เกือกฏดแก่สรรพสัตว์ไว้

แต่มีได้คบหากับภรรยาคนอื่น ปรทารกรรมนิตหนึ่งไม่ได้มีแก่ข้าพเจ้า

ในกาลก่อนจริงแล้วไซ้ ขอให้ข้าพเจ้ารู้จักมโนหระเทวี่ตามปราถนา

แต่ขอเทพยดาจงเอ็นดูบอกให้ข้าพเจ้ารู้จักเถิด

ครงนน พิกพของท้าวตักเทวราช ก็แต่งตั้งอาการร้อนให้ปรากฏ

ท้าวตักหัดสนัยใคร่ครวญดูรู้เหตุนั้นแล้วได้เหาะมาโดยอากาศ เข้าไปใกล้

พระมหาบุรุษราชแล้วตรัสว่า แหนะท่านมหาบุรุษ ข้าพเจ้าจักเนรมิตรเป็น

แมตงวันทองทำปทักษิณศักระหึงคนใด ท่านจงรู้จักหึงคนนั้นว่าเป็น

ภรรยาของท่านเถิด พระมหาสัตว์เจ้าได้กำหนดจัดจำถ้อยคำเทวราชบอก
คิงนั้นแล้ว ก็ตรงเข้าจับเขามโนหราทะวซึ่งท้าวโกศยี่จำแดงเป็นแมลงวัน
ไปจับศีรษะนั้นได้ จึงทูลว่าภรรยาของข้าพระบาทคณนพระเจ้าข้า

ท้าวทุมราชาทอดพระเนตรเห็นอัศจรรย์ดังนั้น ทรงโลมหนักครัดตั้ง
ให้ทำอภิเชกมณฑป แล้วให้เอาสุวรรณหรือรัตนมากองดงณะหน้าพระ
दानหลวง ได้พร้อมกันอภิเชกพระมหาสัตว์กับมโนหราทะว ให้ครอบ
ครองราชสมบัติต่อไป พระบรมโพธิสัตว์เจ้า ได้สมัคตั้งวาทกับมโนหร
สัตว์ความปราถนา อยู่มาไม่ช้านัก คณวันหนึ่งพระมหาสัตว์เมื่อจะทรง
บรรทม ได้ระดกถึงพระชนกชนนีพระหฤทัยถึงเวชิตเตยนพระองค์ว่า
โอ เราหนารูจักคุณพระชนกชนนีไม่ เราได้เกิดมาเพราะอาศรัยบิดามารดา
ก่อน บิดามารดามีคุณยิ่งหาสิ่งจะเปรียบมิได้ แผ่นดินแดนแม่น้ำภูเขา
จักรวาล จะว่าหนาแต่ดังกว้างสูงก็หาเท่าคุณบิดามารดาไม่ เราซึ่ง
ตะทองพระชนกชนนีผู้มีคุณมาแต่ได้ จำเราจักต้องกลับไปเฝ้าพระบิดา
มารดา ทรงคิเตยนพระองค์แล้วทรงพระโล่การ่าให้ ได้ครัดพระคาถา
ว่า

ก็ ภวิสฺสตี เม อมฺมา กถิ คจฺฉามิ มาตริ
มม ฌาตี น ปสฺสามิ มญฺเญ เหสฺสามิ ชีวิตนฺติ

ความว่า ปานพระชนนีของเราจักเป็นอย่างไรก็มีได้รู้ ทำในนจะได
ไปเห็นพระมารดา เราไม่ได้เห็นพระมารดาแต่หมู่ญาติของเรา ๆ คงจัก
ต้องวอดวายอยู่ทนมหนัก เมื่อทรงพิดาไปด้วยประการนั้นแล้ว ก็หัด

พระเนตรบรรทมชบเซาอยู่บนแท่นที่ไต่ยาดัน

มโนหราเทวคันทนบรรทมแล้ว เห็นพระมหาสัตว์บรรทมชบเซาอยู่
จึงทูลถามถึงต้องถามตรงว่าพระองค์ทรงประชวรประการใดหรือ พระ
มหาสัตว์กอดหน้าพระเนตรโวมิตไทรงกรรแดงให้แล้วตรัสว่า แม่มโนหรา
โอพิคตถึงพระมารดา เมื่อเวลาที่จะมาพระมารดาได้ทรงพิดาปอย่าง
อย่างนั้น ๆ ข้าแต่เทวดา พระองค์จะทรงคิดทำอย่างไร ๆ แหนะเทวี
พิปราศจากพระมารดาแล้วไม่อาจดำรงชีพต่อไปได้ พึ่งจะต้องกลับไปยัง
สำนักพระมารดา ๆ ข้าแต่พระมหाराช หม่อมฉันจักขอตามเสด็จไปด้วย
พระองค์จะทรงดำเนิรไปอย่างไร หม่อมฉันจะตามไปอย่างนั้น ๆ พระ
มหาสัตว์ตรัสห้ามตักเท่าใด มโนหราก็ก้าพั้งไม่จะขอตามเสด็จไปให้ได้
พระมหาสัตว์ตรัสว่า มโนหราจะไปด้วยกิดเหมือนกัน

ครั้นเวตารุงเข้าพระมหาสัตว์ จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระสถิตสุรราช
ทูลตาจะไปหาพระมารดา พระเจ้าทุมราชทรงโสมนัสตรัสว่า ตุกรพ่อ
สุธนกุมาร เราจักไปยังมนุษย์โลกกับพ่อด้วย แล้วตรัสตั้งให้พนักงาน
เตรียมพดณิกายไว้ให้พร้อมเสด็จตามกำหนดวันที่จะเสด็จไป จึงพระเจ้า
ทุมราชมีหมู่วิชากรทงหลายเวดตอมเป็นบริวาร ทรงพาพระมหาสัตว์กับ
มโนหราเสด็จออกจากพระนคร พร้อมด้วยมหันตบริวารยศ หมู่วิชากร
ทงหลายถวายนับพาพวกพดณิกายเหาะไปโดยอากาศวิถิตด้วยอานภาพของ
ตน โดยกาดไม่นานเท่าใดได้บรรลุถึงมนุษย์โลก ครั้นถึงจึงหยุดพดณิกาย
ตงให้จคทำพดบัพดา แดคกงทพอยู่ใกล้พระนครอุครบัญญัตินคราตรี

หนึ่งกล้าเร็ว ดูเหมือนสร้างนครใหม่ชนเมืองหนึ่งกว่าได้ ในคนนั้น
ชาวนครอุตรปัญญาดีพากันบ้วนบั้นตระหนกตกใจเป็นโกธاهد ช่วยกัน
บ้องกันรักษาพระนครไว้โดยกวดขัน

ครั้นนั้นพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ ทรงเผยสั่งหีบญชรแต่เวลาย่ำเข้าทอดพระ
เนตรไปแต่ไกล ใต้เห็นนครนั้นอันมีกำแพงแดงอรบดวันต์ฝรั่งไปด้วย
ไม้ดีด ก็ทรงโทมนัสพระหฤทัยไม่รู้จะคิดอ่านอย่างไร ทรงซบเข้าอยู่
ในราชฐาน ส่วนพระสุชนกุมารจึงดำริห์ว่า พระราชบิดาของเราจะตก
พระหฤทัยกลัว คงนึกว่าข้าศึกได้รู้ว่าสุชนกุมารไม่ได้อยู่แล้ว ก็จกยก
ทัพมาแย่งเอาราชสมบัติของเรา พระมหาสัตว์เจ้าจารย์แลดวงใจเด็ดใจจาก
พดับพลา มีหมู่ศิษย์รแวงด้อมเป็นยศบริวาร เด็ดใจเขายังหนีเวรฉันทาน
แจ้งเหตุการณ์ให้พนักงารทราบเรื่องราว แล้วเด็ดใจเข้าเฝ้าถวายบังคม
บาทยุคดีมเด็จพระบิดามารดา ได้กราบทูลความตามระยะทางที่สัญญาไป
ตลอดจนได้พามโนหรรากลับมา

พระเจ้าอาทิตย์วงศ์กับนางจันทาเทวี ได้ทอดพระเนตรบีโยรดกกลับ
มาโดยสวัสดิ์ จึงจุมพิศกระหม่อมพระมหาสัตว์ครีตว่า จำเดิมตั้งแต่
พ้อจากไป มารดาบิดาทงต้องตั้งแต่ร้องไห้ด้วยอดสูชตณีนัยนี้ต่างกระยา
ทรงครีตพรรณาก่าง ๆ กับพระมหาสัตว์แล้ว ก็เด็ดใจจากพระนคร โดย
มหันตบริวาร ไปยังราชฐานที่ตั้งกองทัพพระเจ้าทุมราชา ๆ ก็เด็ดใจออก
ค้อนรับ ทรงประวิติฐานว่าส่วนพระราชาอันเป็นทบนเทงพระหฤทัย ได้
เด็ดใจอยู่ในเทพนันต์นเจตฉน ครั้นแล้วจึงถวายราชบรรณาการต่าง ๆ มีรัตน

เป็นต้น แต่พระชนกชนนีพระมหาสัตว์เจ้า แล้วยกทูตตากลับไปยังพระนคร
ของพระองค์

ฝ่ายอนงค์นางมโนหราเทวี ได้ยู่ร่วมกับพระมหาสัตว์ ครั้น
พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ได้ตั้งกตบเข้าพระนครแล้ว รับสั่งให้เจ้าพนักงานรถตกแต่ง
ประดับพระนครถว้ นางมอดิเรก จึงได้อภิเษกพระมหาสัตว์ให้ครองราช
สมบัติณอรุตรบัญญัติ ส่วนพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ก็ได้ตั้งออกบรรพชาถือเพศ
เป็นคาสต์ โดยกาดไม่นานเท่าใดได้ยังอภิญญาสมาบัติให้เกิดชน ครั้นต้น
พระชนมายุแล้วก็มีพรหมโลกเป็นทิไปเในเบื้องหน้า พระบรมโพธิสัตว์เจ้า
ได้เสวยราชสมบัติโดยยติธรรม ได้บำรุงเดียงพระชนกชนนีแต่บ้ำาเพ็ญบุญ
มีทานเป็นต้น ครั้นเมื่อต้นพระชนม์แล้วได้ยู่บ้ในดุสิตพิมานสวรรค์ ฝ่าย
มหาชนทั้งหลายนั้น บรรดาที่ตั้งกู่ในโอวาทของพระมหาสัตว์เจ้าเมื่อต้น
อายุแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์

สตฺถา อิมิ ชมฺมเทสนิ อหริตฺวา ตมเตจฺพระบรมค้ำตฺตา
นำกรรมเทศน์มาแล้วจึงตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นักปราชญ์แต่
ปางก่อน ได้สดัทธิพของตนแต่บิดามารดาเสียได้ ก็เพราะอาศรัยมาตุคาม
เป็นเหตุแรงกล้า แล้วยทรงประกาศอริยสังคังสในที่สุดชาดกเทศน์ว่า พระ
ภิกษุผู้กระต้นหนักได้กรรมจกษุุดพระอรหันต์ แล้วพระองค์จึงประมวญ
ซึ่งชาดกกว่า พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ในครั้งนั้นกตบชาติมาคือ พระสุทโชน

ปัญญาสาตก

นางจันทาทะวโนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ มหามายาทะว ท้าว
 ทุมราชโนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ พระดำริบุตรเถร กัดสปลญา
 โนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ พระกัดสปลเถระ นาคราชโนภาตนน
 ครนกดบชาติมาคือ พระโมคคัตถานเถระ นายพรานบุญชริกโนภาตนน
 ครนกดบชาติมาคือ พระอานนทเถระ ท้าวสักทเวราชโนภาตนน ครน
 กดบชาติมาคือ พระอนุรุทธเถระ ปุโรหิตโนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ
 เทวทัต นางมโนหรานโนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ มารดาพระราหุ
 ภิรัชทหงหลายโนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ พุทธบริษัท ดุชนกุมาร
 โนภาตนน ครนกดบชาติมาคือ พระตถาคศนเทยว

จบสุชนชาตก

เรื่องพระสุชนนางมโนหราน นอกจากปัญญาสาตก ยังเป็น
 เรื่องเด่นตะคองกนมาแต่กรงศรีอยุธยา แต่งเป็นฉันทกัม แต่งเป็น
 หนังสือนวตกัม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ของกรม ทบพลพระราช ๕ ซอยหน้าชั้น ๒ พระนคร โทร. ๗๑๘๖๖
นายวาฬ รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์และจำหน่าย ๒๕๐๑
